

Horasan Türkçesinin Deregez Ağzına Ait Bir Metin: *Ellahekber'e Selām*

Doç. Dr. Talip Doğan

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

dogan.talip@gmail.com

Öz

Horasan Türkçesi, Türk dilinin Oğuz grubunun bir üyesidir. Horasan Türkçesini, İran'ın Kuzey Horasan ve Razavi Horasan eyaletlerinde konuşulan ağızlar topluluğu temsil etmektedir. Bu çalışmaya, bir Horasan Türkü olan Muhammed Arab Hedri'nin 2016 yılında yazmış olduğu *Ellahekber'e Selām* 'Allahuekber'e Selām' adlı şiir konu olmuştur. 109 kıtadan oluşan bu şiir, Şehriyâr'ın *Héyder Baba'ya Selām* adlı şiiri model alınarak yazılmıştır. Şair, söz konusu şiiri, *Ellahekber* dağıyla konuşmak suretiyle oluşturmuştur. Şiirde bir nostalji atmosferinde Deregez merkezli Horasan Türklüğünün hayatı anlatılmaktadır. *Ellahekber'e Selām* şiirinin dili, Horasan Türkçesinin Deregez ağzına aittir. Çalışma kapsamında şiir, şairin ses kaydından hareketle çeviri yazı alfabetiyle yazılmıştır. Şiir, aynı zamanda Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Metnin sunduğu malzemeyle Deregez ağzının ses ve biçim bilgisi özellikleri ortaya konulmuştur. Deregez ağzında, Eski Oğuz Türkçesindeki "olga-bolga" dilli (karışık dilli) eserlerde olduğu gibi, *bol-* ve *ol-* fiilleri bir arada kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk lehçeleri, İran Türk ağızları, Horasan Türkçesi, Deregez ağzı.

A Text of the Dargaz Dialect from Khorasan Turkic: *Ellahekber'e Selām*

Abstract

Khorasan Turkic is a member of the Turkic language Oghuz group. Khorasan Turkic is represented by a group of dialects spoken in the Northern Khorasan and Razavi Khorasan states of Iran. A poem called *Ellahekber'e Selām* "Selam to Allahuekber", written by a Khorasan Turk Muhammed Arab Hedri in 2016, has been the subject of this study. This poem, composed of 109 verses, is based on the poem of Şehriyâr's *Héyder Baba'ya Selām*. The poet created the poem by talking to mountain of *Ellahekber*. In the poetry, the life of Khorasan Turkishness from Dargaz is narrated in the atmosphere of nostalgia. The language of *Ellahekber* poem belongs to Dargaz dialect of Khorasan Turkic. Within the scope of the study, the poem was written in the transcription alphabet with reference to the voice recording of the poet. The poem was also transferred to Turkish. The phonetic and morphology features of the Dargaz dialect were revealed with the material presented by the text. *Bol-* and *ol-* verbs were used together in the text as in the studies with "olga-bolga" (mixed language) in Dargaz dialect from Old Oghuz Turkish.

Keywords: Turkic dialects, Turkic dialects of Iran, Khorasan Turkic, Dargaz dialect.

Gönderim Tarihi / Sending Date: 14/11/2018

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 12/03/2019

1. GİRİŞ

İran'ın Kuzey Horasan ve Razavi Horasan eyaletlerinde konuşulan Horasan Türkçesi, Türk dilinin Oğuz grubunun bir üyesidir. Horasan Türkçesi bu bağlamda kimi tasnif çalışmalarında da zikredilmiştir. Oğuzcayı 5 kola ayıran Doerfer (1987, s. 247), Horasan Türkçesi ile Oğuz Özbekçesini bir grupta, Kuzeydoğu Oğuzca içinde yerleştirmiştir. Tekin (2005, s. 341)'in Oğuz ya da *dağlı* grubu olarak adlandırdığı bölümde Ana Türkçe *kāl-* fiiline göre Horasan Türkçesi, *gāl-* alt grubunda (Türkmen Türkçesiyle birlikte) gösterilmiştir. Korkmaz (2003, s. LXXVII) da Güney-Batı Türkçesi adı altında Türkiye, Horasan, Azerbaycan, Türkmen ve Gagavuz Türkçeleri ile 5 lehçeyi kaydetmiştir.

Doerfer (1998, s. 274-275) tarafından ayrıca Horasan Türkçesi ağızları da tasnif edilmiştir. Şimdiki zaman ekleri ile bildirme (1. ve 2. şahıslar) ve emir (1. şahıslar) eklerindeki farklılıkların ölçüt alındığı tasnif şu şekildedir:

A. Şimdiki zaman ekleri:

- (a) *-iyA*
- (b) *-Ir*
- (c) *-A*

B. Bildirme ekleri:

- (a) Kaşkay Türkçesindeki gibi *-(A)m, -(A)η*.
- (b) (a)'ya benzer fakat çokluk 1. ve 2. şahıs ekleri *-IK, -IGIs*.
- (c) Oğuz Özbekçesine (çokluk 1. şahıs *-mIz*) benzer biçimde gibi *-mAn, -sAn*.
- (d) *-mAn, -sAn* ama çokluk 1. şahıs *-bIz*.

C. Teklik ve çokluk 1. şahıs emir ekleri:

- (a) Azerbaycan Türkçesindeki gibi *-Im, -AK*.
- (b) *-Am, -AK* (teklik ve çoklukta aynı ünlüyle)
- (c) *-Im, -IK* (teklik ve çoklukta aynı ünlüyle).
- (d) *-Im, -Äyli* veya benzer biçimler.

Bu ölçütlerden hareketle Horasan Türkçesinde 6 ağız grubu yer alır:

1. Kuzeybatı: Bocnurd vd.
2. Kuzey: Quçān vd.
3. Kuzeydoğu: Guçgı vd.
4. Güney: Soltan-ābād vd.
5. Güneydoğu: Xarw-e Olyā vd.
6. Langar.

Tablo 1. Horasan Türkçesi ağızlarının özellikleri

	Şimdiki zaman	Bildirme	Emir	Eklerdeki farklılıkların dağılımı
	(A)	(B)	(C)	
Kuzeybatı	<i>-iyA</i>	<i>-m</i>	<i>-Im, -AK</i>	Aa Bb Cc
Kuzey	<i>-A-</i>	<i>-mAn, -mIz</i>	<i>-Im, -AK</i>	Ac Bc Ca
Kuzeydoğu	<i>-A-</i>	<i>-mAn, -bIz</i>	<i>-Im, -AyII</i>	Ac Bc Ca
Langar	<i>-A-</i>	<i>-mAn, -bIz</i>	<i>-Im, -AK</i>	Ac Bd Ca

Güney	-Ir-	-Am, -IK	-Am, -IK	Ab Ba Cb
Güneydoğu	-Ir-	-Am, -IK	-Im, -IK	Ab Bb Cc

Doerfer'in tasnifine göre Deregez ağzı, Horasan Türkçesinin Kuzey grubuna dâhil olmaktadır. Nitekim bu ölçütler çerçevesinde Deregez ağzına ait olan bu metinde de şimdiki zaman eki *-e*, teklik ve çokluk 1. şahıs bildirme ekleri *-men, -miz*; teklik 1. şahıs eki *-(I)m ~ -(y)im* biçimlerinde geçmiştir: *gelemen* 'geliyorum' (80), *deyilmem* 'değilim' (DYY: 28), *ğeribimiz* 'garibiz' (104), *baxım* 'bakayım' (77), *istim* 'isteyeyim' (65), *yolléyim* 'yollayayım' (DYY: 25). Ancak çokluk 1. şahıs emir eki, *-ey* biçiminde (tasnif tablosunda ise *-AK*) kullanılmıştır: *baxey* 'bakalım' (54).

2. ELLAHEKBER'E SELÂM HAKKINDA

Bu çalışmaya konu olan *Ellahekber'e Selâm* 'Allahuekber'e Selam' adlı şiir, bir Horasan Türkü olan Muhammed Arab Hedri¹ tarafından yazılmıştır. Bu şiir esasında yazarın, *Deregez Yâr Yâr* adıyla 2016 yılında yazmış olduğu şiir kitabında yer almaktadır. 152 sayfadan oluşan şiir kitabı, İran'ın Kum şehrinde Yâs-i Behşâyiş yayınlarından Elçi Bey'in editörlüğünde yayımlanmıştır.

Deregez Yâr Yâr adlı eserde sayfa 4-6 arasında *Mukaddime* 'Giriş', sayfa 6-10 arasında *Harf-i Dil-i Şâir* 'Şairin Gönül Sözleri' ve sayfa 10-16 arasında *Ma'ârif-i Şehristân-ı Deregez* 'Deregez Şehrinin Tanıtımı' bölümleri bulunmaktadır. Bu üç bölüm Farsça kaleme alınmıştır. Bu bölümlerin ardından Türkçe şiirlere yer verilmiştir. Sayfa 17-45 arasında *dönem dönem* 'Döneyim Döneyim', sayfa 46-64 arasında *yâr yâr* 'Yâr Yâr', sayfa 65-76 arasında *dayı ğizi* 'Dayı Kızı' ve sayfa 77-139 arasında *Ellahekber'e Selâm* 'Allahuekber'e Selam' başlıklarında yazılmış şiirler yer almaktadır. Eserde şiirlerin sunulmasında farklı yollar tercih edilmiştir. Türkçe şiirlerin ilk üçü, Farsça için kullanılan Arap temelli alfabe ve Azerbaycan Türkçesi için kullanılan Latin temelli alfabeyle bir arada yazılmıştır. En uzun şiir olan *Ellahekber'e Selâm* 'Allahuekber'e Selam' ise sadece bölgede kullanılan Arap alfabetiyle yazılmış ve ardından her kıtanın Farsça açıklamaları verilmiştir. Diğer bir ifadeyle ilk üç şiirin Farsça açıklamaları, *Ellahekber'e Selâm* 'Allahuekber'e Selam' şiirinin ise Latin temelli alfabeyle yazımı bulunmamaktadır. Eserde sayfa 140-149 arasında *Tavzîhu'l-Luğât* 'Kelimelerin Açıklamaları' ve son olarak sayfa 151'de *Fihrist-i Menâbi* 'Kaynakça' vardır.

2. 1. Yazım Özellikleri

Şiirlerin Arap harfli yazımında bir kısım seslerin sistemli olarak işaretlendiği ve gösterildiği dikkati çekmektedir. Bu çerçevede /è/ (kapalı /e/) ile /o/ ve /ö/ ünlüleri yazımda ayırt edilmiştir. /è/ ünlüsü kelime başında /ɛ/, kelime içinde /ë/ ile yazılmıştır. /o/ ünlüsü kelime başında /ɔ/, kelime içinde /ɔ/ ile; /ö/ ünlüsü ise kelime başında /ɔ̄/, kelime içinde /ɔ̄/ ile gösterilmiştir:

¹ Muhammed Arab Hedri, 1947 yılında İran'ın Razavi Horasan eyaletine bağlı Deregez şehrinde doğmuştur. Bu şehirde kültürlü bir ailede ve çevrede büyüyen Muhammed Arab Hedri'nin Türk diline daima özel bir sevgisi ve ilgisi olmuştur. Onu eserini yazmaya sevk eden de bu duyguları olmuştur. Muhammed Arab Hedri şu anda Deregez ve Lütfabad'da otel işletmeciliği yapmaktadır. Bir taraftan da kültürel faaliyetlerini sürdüren Muhammed Arab Hedri, Horasan bölgesindeki Türk atasözlerini derleyip yayımlamayı planlamaktadır.

Deregez şehri ise Razavi Horasan eyaletinin kuzeyinde ve Türkmenistan sınırına yakın bir yerde bulunmaktadır. Şehir, aynı adlı Deregez şehristanının yönetim merkezidir. Deregez, Horasan bölgesinin en büyük ve zengin şehirlerinden biri olarak bilinmektedir. Razavi Horasan eyaletinin merkezi olan Meşhed'e 266 km uzaklıktadır.

Çeviri Yazılı Yazım	Arap Harfli Yazım
şād_êder 'şad eder' (8)	شاد ائدر
yêrden 'yerden' (6)	یئردن
olsun 'olsun' (2)	اؤلسون
dolı 'dolu' (1)	دؤللی
öziy 'kendin' (21)	اؤزیی
gözdendi 'gözdendir' (1)	گؤزدندی

Kelimelerde /ū/ ünlüsünün /و/ ile işaretlenmiş olması dikkat çekicidir. Bu kelimelerin bir kısmı şunlardır:

Çeviri Yazılı Yazım	Arap Harfli Yazım
sūlerdi 'sulardı' (22)	سولردی
şirin_êdū 'şirin edip' (25)	شیرین ائدوو

Ön damak /k/ ve /g/ ünsüzleri de ayrıca işaretlenmiştir. /k/ ünsüzü /ك/ ile, /g/ ünsüzü /گ/ ile yazılmıştır:

Çeviri Yazılı Yazım	Arap Harfli Yazım
kêçende 'geçince' (5)	کئچنده
gêdende 'gidince' (3)	گئدنده

2. 2. Edebî Değer

Eserde 109 kıtadan oluşan *Ellahekber'e Selām* 'Allahuekber'e Selam' şiiri, özellikle dikkati çekici ve önemlidir. Kitabın editörü Elçi Bey, (Güney) Azerbaycan Türkçesi ile *ğaranlıxda işix gezenler adına* 'karanlıkta ışık arayanlar adına' başlıklı, şiirin içeriği hakkında bilgiler veren ayrı bir ön söz yazmıştır (Arab Hedri, 2016, s. 71-76).

Bu şiir, Şehriyâr'ın *Héyder Baba'ya Selām* adlı şiirinden esinlenilip yazıldığı için bilhassa değerli addedilmiştir. *Ellahekber'e Selām*'a Muhammed Arab Hedri'nin de belirttiği üzere Şehriyâr'ın bahsi geçen şiiri model olmuştur². *Ellahekber*, bölgede bir dağın adıdır. Şehriyâr'ın yaptığı gibi, Muhammed Arab Hedri de şiirini *Ellahekber* dağıyla konuşmak suretiyle inşa etmiştir. Şiirde Deregez merkezli Horasan Türklerinin dünü ve bugünü, günlük pratikleri, sosyokültürel manzarası, meşhur simaları, iklimi, coğrafyası, yerleşim yerleri; şairin çocukluk günleri, dostları ve akrabaları bir nostalji atmosferinde konu edilmiştir. Şiirin çoğu bölümleri, söyleyiş ve içerik yönünden *Héyder Baba'ya Selām*'ın kıtalarıyla birebir benzerlik taşımaktadır. Bunu bir kıta ile örneklendirmek gerekirse:

² Şehriyâr'ın ilk defa 1954 yılında yayımlanan *Héyder Baba'ya Selām* adlı şiirinin başta İran'da yaşayan Türk grupları olmak üzere dünya Türkleri arasında çok sevildiği ve büyük yankı uyandırdığı bilinmektedir. *Héyder Baba'ya Selām*'ın saldıği sesin ve heyecanın tesiriyle İran'da yaşayan diğer Türk grupları da (Kaşkay, Horasan, Türkmen, Halaç gibi) aynı ruh ve duyuşla birçok şiir yazmışlardır. bk. Gökdağ & Doğan (2016), Doğan (2018a).

(5)

ellahekber, ğirğileriy_üçende,
 keklileriy çeşmeden sū içende,
 nazlı toxlu, nenesinnen keçende,
 eger olse keçenlerden bir yād_ét,
 mehabbetli üregleri bir şād_ét.

Allahuekber, kartalların uçunca,
 Kekliklerin çeşmeden su içince,
 Nazlı toklu, annesinden geçince,
 Eğer mümkünse geçenleri bir yād et,
 Muhabbetli yürekleri bir şad et.

Şehriyâr'da³:

héyder baba, kehlüklerin uçanda,
 kôl dibinnen dovşan ğalxıp ğaçanda,
 baxçaların çiçeklenip açanda,
 bizden de bir mümkün olsa yad éle,
 açılmıyan ürekleri şad éle.

Haydar Baba, keklüklerin uçunca,
 Çalı dibinden tavşan kalkıp kaçınca,
 Bahçelerin çiçeklenip açınca,
 Bizi de bir mümkün olursa yad et,
 Açılmayan yürekleri şad et.

Şiirlerde kullanılan dil ise Horasan Türkçesinin Deregez ağzını temsil etmektedir. Yine, Muhammed Arab Hedri'nin kendisi de şiirlerini bu ağızla yazdığını bildirmiştir.

3. DİL ÖZELLİKLERİ

İncelemede şiirler, ağız bilimi çalışması kapsamında çeviri yazı alfabetiyle yazılırken ses kaydına başvurulmuştur. Bunun bir diğer sebebi de bölgede kullanılan alfabenin (Arap alfabeti) özellikle ses bilgisini yeterince yansıtmaması ve yazımlarda tutarsızlıkların bulunmasıdır. Çeviri yazı alfabetiyle yazılan metin, yanında Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bununla beraber çalışmaya sözlük de eklenmiştir. Sözlük bölümünde, Türkiye Türkçesinde bulunmayan kelimeler ile fonetik ya da semantik açıdan değişmiş olan kelimelere yer verilmiştir. Çalışmada kelimeler alfabetik olarak dizilmiş, bunların anlamları da bağlama göre belirlenmiştir.

Metnin sunduğu malzemenen hareketle Deregez ağzının ses ve biçim bilgisi özellikleri ortaya konulmuştur. Ayrıca, biçim bilgisinin tespit edilemeyen az sayıda örnekleri ise eserdeki diğer şiirlerden alınmış ve sayfa numarasıyla sunulmuştur.

3. 1. Ses Bilgisi

3. 1. 1. Ünlüler

3. 1. 1. 1. Ünlü varlığında /a/, /e/, /é/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ olmak üzere 9 adet ünlü yer alır. Ayrıca, birincil uzun ünlüler ile ses olayları sonucunda oluşan ikincil uzun ünlüler de vardır. Ünlüler arasındaki /è/ (kapalı /e/) ünlüsü, kelime köklerinde korunmuş ve yazımda da gösterilmiştir: *yét-* 'ulaşmak' (3), *yér* 'yer' (39), *bêş* 'beş' (18), *vér-* 'vermek' (24), *gece* 'gece' (80), *gèy-* 'giymek' (93), *gét-* 'gitmek' (94), *ét-* 'etmek' (103), *dè-* 'demek' (86), *èrte* 'sonra' (80)⁴.

3. 1. 1. 2. Önlük-artlık uyumu sağlam değildir. Uyum içinde kullanılan unsurlar az sayıdadır. *î-* (< *er-*) fiili ile görülen ve duyulan geçmiş zaman ekleri bunlar arasındadır:

³ bk. Gökdağ ve Doğan, 2016, s. 42, 52.

⁴ İncelemede parantez içinde verilen numara, şiirin kıta numarasıdır.

dār_ıdı ‘dardı’ (15), *yox_ıdı* ‘yoktu’ (19), *ğalib* ‘kalmış’ (11), *āğarıtdı* ‘ağarmış’ (101), *kesitdi* ‘kesmiş’ (8), *düşdi* ‘düştü’ (9), *ğoydum* ‘koydum’ (75).

Bunun dışında önlük-artlık uyumu, genellikle eklerin sadece ön ünlülü biçimlerinden dolayı bozulmuştur: *dāğiy* ‘dağın’ (4), *oniy* ‘onun’ (49), *yuxariye* ‘yukarıya’ (71), *aşşağaye* ‘aşağıya’ (14), *yazde* ‘baharda’ (4), *yande* ‘yanda’ (11), *yolden* ‘yoldan’ (1), *yuxariden* ‘yukarıdan’ (3), *atnen* ‘at ile’ (28), *gezmağinen* ‘gezmek ile’ (8), *çağaler* ‘çocuklar’ (11), *bulutler* ‘bulutlar’ (58), *baxende* ‘bakınca’ (4), *unutmes* ‘unutmaz’ (104), *tanimes* ‘tanımaz’ (104), *olme* ‘olmamak’ (27), *satén* ‘satan’ (96), *olse* ‘olsa’ (5), *durerdi* ‘dururdu’ (42), *vurèydim* ‘vuraydım’ (13).

Kelimelerin kök veya tabanlarında yer alan ünlülerin öndamaksillaşmasıyla uyum bozulmuştur: *ğoce* ‘yaşlı’ (27), *āre* ‘ara’ (42), *buğde* ‘buğday’ (43), *ate* ‘baba’ (64), *izağ* ‘uzak’ (65), *ğovurme* ‘kavurga’ (36), *yādle* ‘hatırlamak’ (6), *bağle* ‘bağlamak’ (6), *rāhet* ‘rahat’ (100), *palter* ‘elbise’ (93).

Daima art ünlülü biçimiyle kullanılan *-mağ* eki, ön ünlülü kelimelerden sonra uyumu bozmuştur: *ğötermağ* ‘götürmek’ (17), *dèmağ* ‘demek’ (75), *ètmağ* ‘etmek’ (32).

3. 1. 1. 3. Bir kısım kelime tabanında düzlük-yuvarlaklık uyumu oluşmuştur: *xatın* ‘kadın’ (77), *heniz* < Far. *henüz* ‘henüz’ (106). Bunun dışında, düzlük-yuvarlaklık uyumu da sağlam değildir. Uyumun bozulmasına genellikle eklerin düz ünlülü biçimleri sebep olmuştur: *oniy* ‘onun’ (102), *yolum* ‘yolum’ (109), *üzim* ‘yüzüm’ (13), *yolu* ‘yolu’ (78), *ğüli* ‘gülü’ (6), *boğzımız* ‘boğazımız’ (53), *yurdımız* ‘yurdumuz’ (65), *ğördim* ‘ğördüm’ (62), *düşdiler* ‘düştüler’ (32), *durıtdı* ‘durmuş’ (8), *düşibdile* ‘düşmüşler’ (9), *ğoydılar* ‘koydular’ (25), *ğöriy* ‘görün’ (56).

3. 1. 1. 4. Şu kelimenin sonunda /a/ ünlüsü daralmamıştır⁵: *aşşağa* ‘aşağı’ (14).

3. 1. 1. 5. Şu kelime asli biçiminde olduğu gibi /o/ ünlüsüyle kullanılır⁶: *oyan* ‘uyanmak’ (6).

3. 1. 1. 6. Alıntı kelimelerde yer alan/a/ ünlüsü genellikle /e/ ya da /è/’ye değişmiştir: *ğelb* < Ar. *kalb* ‘kalp’ (1), *vereğ* < Ar. *varak* ‘sayfa’ (3), *ğedim* < Ar. *kadim* ‘eski’ (7), *rehmet* < Ar. *rahmet* ‘rahmet’ (11), *zehmet* < Ar. *zahmet* ‘zahmet’ (16), *eli* < Ar. ‘alî ‘Ali’ (18), *ğed* < Ar. *qadd* ‘boy’ (23), *heraket* < Ar. *hareket* ‘hareket’ (24), *xeber* < Ar. *xaber* ‘haber’ (26), *hèyret* < Ar. *hayret* ‘hayret’ (9).

3. 1. 1. 7. Bazı Türkçe kelimelerde /ı/ ve /u/ ünlüleri, /i/ olmuştur: *çix* ‘çıkmaq’ (36), *ğirgi* ‘kartal’ (5), *yixil* ‘yıkılmak’ (55), *yiğiş* ‘toplanmak’ (68), *izağ* ‘uzak’ (1), *dizağ* ‘tuzak’ (31).

3. 1. 1. 8. Şu kelimenin /u/ ünlüsü, /ü/’ye dönüşmüştür: *üç* ‘uçmak’ (31).

3. 1. 1. 9. Arapça kökenli kelimedede ayın /ɛ/ ünsüzünün düşmesiyle /è/ ünlüsü oluşmuştur: *bèzi* < Ar. *ba’z* + Far. *-i* (izafet kesresi) (ba’zi > be’zi > bèzi) ‘bazi’ (29).

3. 1. 1. 10. Alıntı kelimelerde diş-dudak ünsüzü /v/’nin düşmesi ile /ò/ ünlüsü oluşmuştur. Bu kelimelerde /v/ ünsüzü, düz /a/ ve /e/ ünlülerini yuvarlaklaştırdıktan sonra düşmüştür: *kòser* < Ar. *kevser* (kevser > kövser > kòser) ‘Kevser’ (17), *nòruz* < Far. *nev-rüz*

⁵ bk. Tietze (2002, s. 214)’te *aşşağa* < *aşak-a* ‘aşağı’. Eski Oğuz Türkçesinde *aşşağa* ‘aşağı’ (Timurtaş, 2005, s. 131).

⁶ krş. Azerbaycan Türkçesinde ve Türkmen Türkçesinde *oyan*- ‘uyanmak’ (Orucov vd 2006, s. 538; Tekin vd. 1995, s. 497).

'Nevruz' (17), *nōhe* < Ar. *nevhā* 'ağıt' (26), *dōre* < Ar. *devre* 'devre' (34), *gōm* < Ar. *qavm* 'kavim' (72), *gōğa* < Far. *ğavğā* 'kavga' (95).

Diş-dudak ünsüzü /v/'nin etkisiyle *a>o* değişmesi Türkçe kelimelerde de meydana gelmiştir: *ğovun* 'kavun' (18), *ğovurme* 'kavurga' (36).

3. 1. 1. 11. Zarf-fiil eki *-(y)Uv'* da /b/ ünsüzünün sızıcılışıp düşmesiyle /ū/ ünlüsü ortaya çıkmıştır. /ū/'nun oluşma aşamaları şu şekildedir: $-(U)p > -(y)Xp > -(y)Xb > *-(y)Xw > -(y)ū$. Örnekler: *tōkū* 'döküp' (36), *çekū* 'çekip' (52), *minū* 'binip' (58), *dūzetū* 'yapıp' (58).

/ū/ ünlüsü benzer şekilde bir de *sū* 'su' (5) (*sub* > *suw* > *sū*) kelimesinde oluşmuştur. Bu kelime, 3. kişi iyelik eki ya da belirtme durumu eki aldığı anda ise uzun ünlülü kullanılmamıştır. Bu durumda kelimenin /v/'li türevi kullanılmıştır: *suvu* '(onun) suyu' (21), *suvu* 'suyu' (52).

3. 1. 2. Ünsüzler

3. 1. 2. 1. Kelime başı /k/ ünsüzü kimi kelimelerde korunmuştur: *kêç-* 'geçmek' (59), *kölge* 'gölge' (11), *köç-* 'göçmek' (109). Bunların haricinde kelime başı /k/ ünsüzü, ötümlüleşmiştir: *gör-* 'görmek' (3), *göter-* 'götürmek' (17), *gêç-* 'geçmek' (32), *gün* 'güneş' (33), *gece* 'gece' (37), *gêt-* 'götmek' (50), *gül-* 'gölmek' (67).

3. 1. 2. 2. Bazı kelimelerde art ünlü yanında /k/ (öndamaksıl /k/) ünsüzü kullanılmıştır⁷. *bêkar* 'işsiz' (21), *tuқан* 'dükkân' (16), *kasêb* 'esnaf' (19).

3. 1. 2. 3. Kelime başı /k/ ünsüzü, /ğ/'ya dönüşmüştür: *gal-* 'kalmak' (64), *ğuş* 'kuş' (91), *ğarrı* 'yaşlı' (63), *ğonşı* 'komşu' (104), *ğurri-* 'kurumak' ( ), *ğazan* 'kazan' (97), *ğız* 'kız' (80), *ğoy-* 'koymak' (83), *ğat-* 'katmak' (100).

Doğu veya Batı kökenli kelimelerde ise /k/ ünsüzünün kullanılması karakteristiktir. Bu kelimelerde /k/'nın kullanılması Farsçanın etkisiyledir⁸: *kot* 'kot' (24), *taksi* 'taksi' (28).

3. 1. 2. 4. Kelime içinde ve tek heceli kelimelerin sonundaki /k/ ünsüzü, /x/ olmuştur: *bax-* 'bakmak' (54), *yox* 'yok' (82), *çox* 'çok' (29), *ğırx-* 'tırış etmek' (72), *yuxarı* 'yukarı' (70), *yuxu* 'uyku' (49), *yixil-* 'yıkılmak' (55).

3. 1. 2. 5. Kelime başı /t/ ünsüzü, bazı kelimelerde korunmuştur: *tut-* 'tutmak' (83), *tök-* 'dökmek' (87), *tik-* 'dikmek' (24), *tur-* 'ayağa kalkmak' (59), *tün* 'dün' (102).

Bunların dışında /t/ ünsüzü, ötümlüleşip /d/ olmuştur: *dāş* 'taş' (3), *dāğ* 'dağ' (4), *dur-* 'durmak' (8), *düş-* 'düşmek' (9), *dê-* 'demek' (23), *der-* 'dermek' (17), *dizağ* 'tuzak' (31).

3. 1. 2. 6. Metinde *bol-* ve *ol-* fiilleri, bir arada kullanılmıştır. Ama *bol-* fiili 'bitmek, bitirmek, sona ermek' anlamlarında, *ol-* fiili ise 'olmak' anlamında ve daha çok yardımcı fiil özelliği ile kullanılmıştır⁹. Bölge ağzında her iki biçimin aynı zamanda kullanılması, farklı kavram alanlarını işaretlemesiyle mümkün olmuş görünmektedir: *bu dünyāye bêl bağlamağ olmeydi* 'Bu dünyaya bel bağlamak olmuyor' (64); *feğēt sabır yığlamağnen bolmeydi* 'Fakat sabır

⁷ krş. Türkiye Türkçesinde *bekâr, dükkân* (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁸ İran'daki Türkçe değişmelerde /k/ ünsüzünün gelişimi hakkında bk. Doğan (2018b).

⁹ Eski Oğuz Türkçesinde "olga-bolga" dilli (karışık dilli) adıyla anılan eserlerde de *bol-* ve *ol-* fiillerinin bir arada kullanıldığı burada hatırlanmalıdır (bk. Doerfer 1978, s. 150). Bu bakımdan Horasan bölgesindeki kimi Oğuz ağzlarının (Deregez ağzı gibi) "olga-bolga" dilli eserlerle benzerliği dikkat çekicidir. Deregez ağzında *bol-* fiilinin 'bitmek, bitirmek, sona ermek' gibi anlamlarda kullanılması, Türkmen Türkçesinde de söz konusudur. bk. Tekin vd. (1995, s. 77)'de *bol-* 'bitmek'.

ağlamakla bitmiyor.’ (64); *omrümüzü yaman günde boldılar. ‘Ömrümüzü zor günlerde bitirdiler.’* (107).

Kelime başı /b/ünsüzü, şu kelimelerde /v/ olmuştur¹⁰: *var* ‘var’ (90), *vêr-* ‘vermek’ (24).

/b/ ünsüzü, şu kelimelerin ilkinde korunmuş, ikincisinde ötümsüzleşmiştir: *birmağ* ‘parmak’ (53), *pişir-* ‘pişirmek’ (71).

/b/ünsüzü şu kelimelerde /m/ olmuştur: *men* ‘ben’ (59), *min-* ‘binmek’ (79), *miñ* ‘bin’ (DYY: 49).

Ayrıca, işaret zamiri ya da işaret sıfatı olan *bu* kelimesinde /b/ ünsüzü, durum ekleriyle kullanıldığında /m/’ye değişmektedir. Bu değişme, çekim sırasında bir geniz ünsüzü olan zamir *n*’sinin etkisiyle gerçekleşmektedir: *munde* ‘burada’ (21), *munnen* ‘bundan’ (50).

3. 1. 2. 7. Teklik ve çokluk 2. şahıs iyelik eki, ilgi durumu eki, teklik 2. şahıs görülen geçmiş zaman eki ve çokluk 2. şahıs emir eki gibi yapılarda bulunan /ŋ/ ünsüzü, /y/’ye değişmiştir: *gelbiy* ‘(senin) kalbin’ (1), *dereleriy* ‘(senin) derelerin’ (4), *neney* ‘annen’ (DYY: 20), *bağiyiz* ‘bağınız’ (DYY: 24), *ğiziyiz* ‘kızınız’ (DYY: 60), *deregez’iy* ‘Deregez’in’ (2), *dāğiy* ‘dağın’ (4), *göriy* ‘görün’ (56), *gēdiy* ‘gidin’ (75), *ğaçurdiy* ‘kaçtın’ (104).

/ŋ/ ünsüzü, şu kelimeye düşmüştür: *söre* < *soñra* ‘sonra’ (53).

3. 1. 2. 8. Alıntı kelimenin başında /h/ ünsüzü düşmüştür: *ava* < Ar. *hevā* ‘hava’ (87.)

Ünsüzle biten kelimelerden sonra Farsça *hem* kelimesinde de /h/ ünsüzü düşer: *gelin* *ğiz_em* ‘gelin kız da’ (90).

3. 1. 2. 9. Çokluk 1. şahıs görülen geçmiş zaman ekinde /k/ ünsüzü (dar ünlü /i/’den sonra) düşmüştür¹¹: *bilmedi* ‘anlamadık’ (28), *baxerdi* ‘bakardık’ (12), *üçerdi* ‘uçardık’ (31), *vurerdi* ‘vururduk’ (32).

2. 1. 2. 10. Bazı kelimelerin başındaki /y/ ünsüzü korunmuştur¹²: *yağaç* ‘ağaç’ (92), *yığla-* ‘ağlamak’ (32).

Kelime başı /y/ ünsüzü, ilk hecesi dar ünlülü olan kimi kelimelerde ise düşmüştür: *üz* ‘yüz’ (13), *üreg* ‘yürek’ (5), *igit* ‘yiğit’ (15), *ük* ‘yük’ (44).

Ayrıca şu alıntı kelimenin içinde /y/ ünsüzü düşmüştür: *kéf* < Ar. *keyf* ‘keyif’ (31).

3. 1. 2. 11. Kimi kelimelerde ünsüz ikizleşmesi olmuştur: *ikki* ‘iki’ (100), *teppe* ‘tepe’ (107), *ğarrı* ‘yaşlı’ (63), *seğgel* ‘sakal’ (72), *ğurrı-* ‘kurumak’ (102),

Ünsüz ikizleşmesi alıntı kelimelerde de gerçekleşmiştir: *yekke* < Far. *yek* ‘yalnız’ (64), *tezze* < Far. *tāze* ‘taze’ (61).

3. 1. 2. 12. Şu kelimeye yer değiştirme gerçekleşmiştir: *torpağ* ‘toprak’ (55).

¹⁰ Bu kelimeler Horasan Türkçesinin bazı ağızlarında ise /b/’lidir. Örneğin Bocuurd ağızında *bār* ‘var’, *bêr-* ‘vermek’ (Doğan, 2016, s. 36).

¹¹ Çokluk 1. şahıs görülen geçmiş zaman ekinin bu biçimde kullanılması Bocuurd ağızının da karakteristiğidir: *gilerdi* ‘gülerdik’, *duymedi* ‘anlamadık’, *ğeyiddi* ‘döndük’ (Doğan, 2016, s. 42).

¹² Krş. Eski Türkçede *yığaç* ‘ağaç’, *yığla-* ‘ağlamak’ (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 969-970).

3. 2. Biçim Bilgisi

3. 2. 1. İsimler

3. 2. 1. 1. Çokluk eki, tek biçimli olarak *+ler'* dir: *ildirimler* 'yıldırımlar' (87), *ğızlar* 'kızlar' (91), *ğōğaler* 'kavgalar' (95).

3. 2. 1. 2. İyelik Ekleri:

Tespit edilen iyelik ekleri *+(I)m* (teklik 1. şahıs), *+(i)y ~ +(I)n¹³* (teklik 2. şahıs), *+(s)I* (teklik 3. şahıs), *+(I)mIz* (çokluk 1. şahıs), *+(i)yiz* (çokluk 2. şahıs) biçimleridir: *yolum* 'yolum' (9), *üzim* 'yüzüm' (13), *bāşım* 'başım' (65), *yādiy* 'hatırın' (15), *çeşmeleriy* 'çeşmelerin' (6), *neney* 'annen' (DYY: 20), *dāğı* 'dağı' (46), *sedāsi* 'sedası' (79), *boyı* 'boyu' (23), *yurdumuz* 'yurdumuz' (65), *boxçemiz* 'bohçamız' (51), *bağiyiz* 'bağınız' (DYY: 24), *ğızıyız* 'kızınız' (DYY: 60).

Ayrıca, bazı isim tamlamaları iyelik eki getirilmeden kurulmuştur: *çelle geçe* 'Çille gecesi' (37), *ğış geceler* 'kış geceleri' (35), *bahar günler* 'bahar günleri' (38).

3. 2. 1. 3. Durum Ekleri:

İlgi durumu eki *+(n)iy* ve *+In* (az örnekte) biçimlerinde kullanılmıştır: *kürekeniy* 'damadın' (79), *ğormeniy* 'kavurganın' (35), *xatınleriy* 'kadınların' (89), *kēçenleriy* 'geçenlerin' (82), *husēyn'in* 'Hüseyn'in' (26).

İlgi durumu eki, teklik ve çokluk 1. şahıs zamirinden sonra da *+iy* biçimindedir: *meniy* 'benim' (57), *biziy* 'bizim' (DYY: 21).

Belirtme durumu eki, ünsüzle biten isimlerden sonra *+I*; ünlüyle biten isimlerden sonra *+nI* biçimindedir: *yolı* 'yolu' (8), *çayı* 'çayı' (37), *dunyānı* 'dünyayı' (27), *dereni* 'dereyi' (1).

3. şahıs iyelik ekli kelimelerden sonra bazen *+n* biçimi kullanılmıştır: *derextlerin* 'ağaçlarını' (14), *ğocelerin* 'kocalarını' (14).

İyelik ekli kelimelerden sonra belirtme durumu, bazen de eksiz ifade edilmiştir: *cānım aldı* 'canımı aldı' (46).

Yönelme durumu eki, *+(y)e* biçimindedir: *dāğē* 'dağa' (3), *toye* 'dügüne' (70), *yuxariye* 'yukarıya' (4), *aşşāğaye* 'aşağıya' (14).

Şahıs zamirleri *men* ve *sen*'in yönelme durumu ekli biçiminde artdamaksillaşma olmaz: *sene* 'sana' (44), *mene* 'bana' (DYY: 19).

Bulunma durumu eki *+de* biçimindedir: *daşde* 'taşta' (41), *başinde* 'başında' (51), *bağde* 'bağde' (54).

Ayrılma durumu eki, *+den* biçimindedir: *yolden* 'yoldan' (1), *cevanlığden* 'gençlikten' (11). Ek, /n/ ünsüzünden sonra ilerleyici benzeşmeyle *+nen* biçimine dönüşür: *cenglerinnen* 'cenklerinden' (2).

Vasıta durumu eki, ünsüzle biten kelimelerden sonra *+inen ~ +nen*, ünlüyle biten kelimelerden sonra ise *+ynen* biçimindedir: *cavād'inen* 'Cevat ile' (32), *şōğinen* 'şevk ile' (23), *atnen* 'at ile' (28), *bēlnen* 'bel ile' (38), *adiynen* 'adıyla' (1), *ğemçisiynen* 'kamçısıyla' (28).

¹³ *+(I)n* biçiminin örneği sınırlıdır, karakteristik olan *+(i)y* biçimidir.

3. 2. 2. Soru zamiri olarak *ha* < *xa < **ka*¹⁴ ‘ne, hangi’ kelimesi kullanılmıştır: *ha yêrdesen?* ‘ne yerdesin (neredesin?)’ (65).

3. 2. 3. Fiiller

3. 2. 3. 1. **Geniş Zaman:** Geniş zaman ekleri *-er+men* (teklik 1. şahıs), *-(y)er+sen* (teklik 2. şahıs), *-er* (teklik 3. şahıs), *-(y)el+ler* < *-(y)er+ler* (çokluk 3. şahıs) biçimleriyle geçmiştir: *görmem* ‘görürüm’ (3), *baxermen* ‘bakarım’ (3), *alermen* ‘alırım’ (DYY: 33), *dêyersen* ‘dersin’ (29), *yâd_êder* ‘hatırlar’ (8), *vureller* ‘vururlar’ (27), *ağliyeller* ‘ağlarlar’ (27).

Olumsuz geniş zaman eki *-mes* (teklik veya çokluk 3. şahıs) biçimindedir: *bilmes* ‘bilmez’ (10), *çixmes* ‘çıkamaz’ (15), *tanımes* ‘tanımaz’ (104).

3. 2. 3. 2. **Şimdiki Zaman:** Şimdiki zaman eki *-e+men* ~ *-y+men* (teklik 1. şahıs), *-e+sen* (teklik 2. şahıs), *-e+di* ~ *-y+di* (teklik 3. şahıs), *-e+miz* (çokluk 1. şahıs) biçimlerinde geçmiştir¹⁵: *gelemen* ‘geliyorum’ (80), *isteymen* ‘istiyorum’ (DYY: 41), *vuresen* ‘vuruyorsun’ (DYY: 28), *açesen* ‘açıyorsun’ (DYY: 39), *gelesen* ‘geliyorsun’ (DYY: 61), *öpedi* ‘özüyor’ (DYY: 18), *düşedi* ‘düşüyor’ (DYY: 30), *tutedi* ‘tutuyor’ (DYY: 20), *şarullêydi* ‘şarıldıyor’ (DYY: 54), *êrtemiz* ‘götürüyoruz’ (DYY: 61).

Olumsuz şimdiki zaman eki *-mêymen* (teklik 1. şahıs), *-mêysen* (teklik 2. şahıs), *-mêydi* (teklik 3. şahıs) biçimindedir: *açebilmeymen* ‘açamıyorum’ (DYY: 32), *vermeymen* ‘vermiyorum’ (DYY: 41), *gelmeymen* ‘gelmiyorsun’ (DYY: 38), *olmêydi* ‘olmuyor’ (64), *bolmêydi* ‘bitmiyor’ (64), *baxmêydi* ‘bakmıyor’ (DYY: 20).

3. 2. 3. 3. **Görülen Geçmiş Zaman:** Görülen geçmiş zaman ekleri *-dX+m* (teklik 1. şahıs), *-di+y* (teklik 2. şahıs), *-dl* (teklik 3. şahıs), *-dl* (çokluk 1. şahıs), *-dl+(ler)* (çokluk 3. şahıs) biçimlerinde kullanılmıştır: *aldım* ‘aldım’ (62), *üzlendim* ‘baktım’ (1), *ğoydım* ‘koydum’ (75), *düşdüm* ‘düştüm’ (65), *ğaçurdiy* ‘kaçtın’ (104), *êtdiy* ‘ettin’ (DYY: 68), *ğutardı* ‘tükendi’ (52), *geldi* ‘geldi’ (9), *görmedi* ‘görmedik’ (28), *bilmedi* ‘anlamadık’ (28), *ğoydiler* ‘koydular’ (25), *düşdiler* ‘düştüler’ (32).

3. 2. 3. 4. **Duyulan Geçmiş Zaman:** Duyulan geçmiş zaman ekleri yerine *-Ib+ben* (teklik 1. şahıs), *-Xb+sAn* (teklik 2. şahıs), *-Xb* ~ *-ItI* ~ *-IbI* (teklik 3. şahıs), *-IbI+(la)* (çokluk 3. şahıs) biçimleri kullanılmıştır: *aşibben* ‘aşmışım’ (10), *ğaçibben* ‘kaçmışım’ (10), *düşibben* ‘düşmüşüm’ (10), *düşibsen* ‘düşmüşsün’ (9), *ğalıb* ‘kalmış’ (11), *dağılıb* ‘dağılmış’ (56), *durıtdı* ‘durmuş’ (8), *kesıtdı* ‘kesmiş’ (8), *dolıbdı* ‘dolmuş’ (55), *itıbdı* ‘kaybolmuş’ (55), *düşıbdile* ‘düşmüşler’ (9).

3. 2. 3. 5. **Şart:** Şart eki tek biçimli *-se* (teklik 3. şahıs)’dir: *olse* ‘olsa’ (56), *olmese* ‘olmasa’ (27).

3. 2. 3. 6. **İstek:** İstek eki, *-(y)e* (teklik 3. şahıs) biçiminde bir örnekte tespit edilmiştir: *oyane* ‘uyansın’ (6).

3. 2. 3. 7. **Emir:** Emir ekleri *-(I)m* ~ *-(y)im* (teklik 1. şahıs), *-sXn* (teklik 3. şahıs), *-ey* (çokluk 1. şahıs), *-(y)iy* (çokluk 2. şahıs) biçimlerinde kullanılmıştır: *baxım* ‘bakayım’ (77), *olim* ‘olayım’ (65), *istim* ‘isteyeyim’ (65), *bağlêyim* ‘bağlayayım’ (DYY: 24), *yollêyim* ‘yollayayım’ (DYY: 25), *düzetsin* ‘düzeltsin’ (9), *selâm_olsun* ‘selam olsun’ (2), *ğorey* ‘görelim’ (21), *baxey*

¹⁴ bk. *ka* < **ka+n+ta* ‘nerede’ (Hamilton 2011, s. 181).

¹⁵ Şimdiki zaman eki, *-e* biçiminde Horasan bölgesinde başka ağızlarda da (Zeyarat, Şirvân, Quçân, Şurak, Lotf-âbâd gibi) kullanılmaktadır (bk. Doerfer, 1978, s. 170).

'bakalım' (54), *oley* 'olalım' (65), *göriy* 'görün' (75), *gèdiy* 'gidin' (75), *saxlıyiy* 'saklayın' (56), *yadlıyiy* 'yâd edin' (56), *sipiriy* 'süpürün' (DYY: 50).

3. 2. 3. 8. Geniş Zamanın Hikâyesi: Geniş zamanın hikâyesi *-erdi+m* (teklik 1. şahıs), *-(y)erdi ~ -rdi* (teklik 3. şahıs), *-(y)erdi ~ -rdi* (çokluk 1. şahıs), *-(y)erdi+(ler) ~ -rdi+(ler)* (çokluk 3. şahıs) biçimlerinde tespit edilmiştir: *baxerdim* 'bakardım' (106), *yaterdim* 'yatardım' (58), *yağerdı* 'yağardı' (84), *dèyerdi* 'anlatırdı' (23), *söylerdi* 'söylerdi' (77), *sallerdi* 'sallardı' (20), *durerdi* 'dururduk' (12), *yığerdı* 'toplardık' (30), *oxurdiler* 'çağırıldık' (74), *çalerdiler* 'çalarıldık' (74), *dèyerdiler* 'söylerlerdi' (74).

3. 2. 3. 9. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi: Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi tek biçimli *-üdi* (< -uvdi < -(I)bdi < -(I)p idi < -(I)p edi < *-(I)p erdi) yapısındadır¹⁶. Metinde *-üdi* (teklik 3. şahıs) biçimi kullanılmıştır: *gèdüdi* 'gitmişti' (103), *nāxoş_olüdi* 'hastalanmıştı' (103), *dèyüdi* 'demişti' (104), *alüdi* 'almıştı' (104).

3. 2. 3. 10. İsteğin Hikâyesi: İsteğin hikâyesi *-èydi+m* (teklik 1. şahıs) biçiminde kullanılmıştır: *durèydim* 'duraydım' (13), *vurèydim* 'vuraydım' (13), *atèydim* 'ataydım' (13).

3. 2. 3. 11. Bildirme Ekleri: Bildirme ekleri olarak *-men* (teklik 1. şahıs), *-sen* (teklik 2. şahıs), *-di* (teklik veya çokluk 3. şahıs), *-miz* (çokluk 1. şahıs) biçimleri kullanılmıştır¹⁷: *gülimen* 'gülüyüm' (DYY: 59), *deyilmen* 'değilim' (DYY: 28), *gelinsen* 'gelinsin' (DYY: 49), *yèrdesen* 'yerdemin' (65), *belenddi* 'yüksektir' (7), *gelindi* 'gelindir' (29), *yadlerdedi* 'hatıralardadır' (36), *geribimiz* 'garibiz' (104).

3. 2. 3. 12. Sıfat-Fiil Ekleri: Metinde sıfat-fiil ekleri olarak *-(y)en* ve *-meli* biçimleri geçmiştir: *düyü saten tikan* 'dügü satan dükkân' (96), *güller tekin görmelidi bu sehne* 'güller gibi görmeye değer bu sahne' (88).

Metinde *-(y)en*, "-DXK" sıfat-fiil ekinin işleviyle de kullanılmıştır. Ayrıca, *-(y)en*'in bu işleviyle kurulan isim tamlamalarında tamlayan unsuru eksizdir: *atam zehmet çeken günler* 'babamın zahmet çektiği günler' (54), *ğız, oğlanler bextin açen günidi* 'kızların, oğlanların bahtının açıldığı gündür' (94).

3. 2. 3. 13. Zarf-Fiil Ekleri: Metinde kullanılmış olan zarf-fiil ekleri *-(y)ende*, *-(y)Xb*, *-(y)ü* (< *-(y)Xb*) biçimleridir: *çalende* 'çalınca' (106), *yètende* 'ulaşınca' (3), *tutub* 'tutup' (27), *tökü* 'döküp' (36), *dèyü* 'deyip' (38), *ğazü* 'kazıp' (39), *yuxu görü* 'rüya görüp' (58).

3. 2. 4. Çekim Edatları: Metinde *için ~ çin* 'için', *kimin* 'gibi', *tek ~ tekin* 'gibi', *söre* 'sonra' çekim edatları kullanılmıştır: *kişmiş_için* 'kuru üzüm için' (30), *düzetmağçin* 'düzeltmek için' (42), *olar için* 'onlar için' (48), *memleketçin* 'memleket için' (99), *şamal kimin* 'rüzgâr gibi' (31), *kefter kimin* 'güvercin gibi' (90), *yuxu tek* 'uyku gibi' (49), *mecnun tekin* 'Mecnun gibi' (46), *güller tekin* 'güller gibi' (88), *onnen söre* 'ondan sonra' (53).

3. 2. 5. Pekiştirme Edatları: Metinde *em ~ yem* < Far. hem 'da ~ de' unsurları kelime ya da kelime gruplarını pekiştirmede kullanılmıştır. Ünsüzle biten kelimelerden sonra *em*, ünlüyle biten kelimelerden sonra *yem* unsuru getirilir: *elliden_em* 'elliden de' (10), *gelin* *ğız_em* 'gelin kız da' (90), *çağa yem* 'çocuk da' (102), *her biri yem* 'her biri de' (32).

¹⁶ Duyulan geçmiş zamanın hikâyesinde *-üdi* biçimi, Bocnurd ağzında da kullanılmaktadır (bk. Doğan, 2017).

¹⁷ Bildirme ekleri, Özbek Türkçesinde de benzer biçimlerde: *yoxshi-man* 'iyiyim', *yoxshi-san* 'iyisin', *yoxshi-dir* 'iyidir', *yoxshi-miz* 'iyiyiz', vd. (bk. Öztürk, 2016, s. 64).

4. SONUÇ

Son yıllarda, Horasan Türkleri ana diliyle edebî eserler ortaya koymaktadırlar. Bu teşebbüsler her şeyden önce, İran'da Farsçanın kıskacında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Horasan Türkçesi adına değerlidir. Horasan Türkleri arasında Türkçe yazma akımının oluşmasında Şehriyar'ın *Héyder Baba'ya Selâm* adlı şiirinin önemli rolü bulunmaktadır. Bu çalışmada ele alınan *Ellahekber'e Selâm* şiiri de bunlardan biridir. Muhammed Arab Hedri, şiirini *Ellahekber* dağıyla konuşmak suretiyle oluşturmuştur. Şiirde çok yönlü şekilde Horasan Türklüğünün hayati işlenmiştir. *Ellahekber'e Selâm* şiiri, Horasan Türkçesinin Deregez ağzıyla söylenmiştir.

Oğuz grubunda yer alan Horasan Türkçesi, diziliş açısından Azerbaycan ve Türkmen Türkçeleri arasındaki halkayı oluşturmaktadır. Bir başka deyişle Horasan Türkçesi, kimi özellikleriyle Azerbaycan Türkçesine, kimi özellikleriyle de Türkmen Türkçesine yaklaşmaktadır. Horasan Türkçesi, diğer taraftan da Özbek Türkçesiyle benzer özellikler taşımaktadır. Örneğin; (Horasan Türkçesinin) Deregez ağzında kelime içinde ve tek heceli kelimelerin sonundaki /k/ ünsüzü, /x/ olmuştur: *bax-* 'bakmak', *yuxarı* 'yukarı' vb. Şahıs zamirleri *men* ve *sen*'in yönelme durumu ekli biçiminde artdamaksillaşma olmamaktadır: *mene* 'bana', *sene* 'sana'. Bu özellikler, Azerbaycan Türkçesinin de karakteristiğidir. Kelime başı /b/ ünsüzü, Deregez ağzında /v/ olmuştur (*var* 'var', *vér-* 'vermek' gibi); (Horasan Türkçesinin) Bocnurd ağzında ise Türkmen Türkçesinde olduğu gibi korunmuştur (*bār* 'var', *bēr-* 'vermek' gibi). Deregez ağzında teklik ve çokluk 1. şahıs bildirme ekleri *-men*, *-miz* biçimlerindedir: *gülimen* 'gülüyüm', *ğeribmiz* 'garibiz'. Özbek Türkçesinde bu ekler benzer biçimde *-man*, *-miz*'dir.

Ayrıca, Eski Oğuz Türkçesinde karşılaşılan "olga-bolga" dilli (karışık dilli) eserlerin dilinin yorumlanmasında Horasan Türkçesi ağzları önemli veriler sunmaktadır. *Ellahekber'e Selâm*'da *bol-* ve *ol-* fiillerinin bir arada kullanılması bu bağlamda kaydedilmesi gereken özelliklerdendir.

SUMMARY

Khorasan Turkic is a member of the Turkic language Oghuz group. Khorasan Turkic is represented by a group of dialects spoken in the Northern Khorasan and Razavi Khorasan states of Iran.

In recent years, the Khorasan Turks have produced literary works with their mother tongue. These undertakings are, above all, valuable in the name of Khorasan Turkic, which is in danger of disappearing under the pressure of Persian in Iran.

The poem called *Ellahekber'e Selâm* "Selam to Allahuekber" has been the subject of this study, which was written by a Khorasan Turk Muhammed Arab Hedri. This poem is in the book of poetry named *Deregez Yār Yār* written in 2016. Different ways were preferred for presenting poems in the work. The first three of the Turkic poems were written together with the Arabic based alphabet used for Persian and the Latin based alphabet used for Azerbaijan. The longest poem, *Ellahekber'e Selâm* "Selam to Allahuekber" was written only in the Arabic alphabet used in the region, followed by Persian descriptions of each verse.

In the formation of the Turkic writing movement among the Khorasan Turks, the poem *Héyder Baba'ya Selâm* by Şehriyâr has an important role. One of these is the poem of *Sllahekber'e Selâm*. Muhammed Arab Hedri created the poem by talking to mountain of

Allahuekber. In the poetry, the life, daily routines, socio-cultural views, famous characters, climate, geography and places of Khorasan Turks from Dargaz and childhood, friends and relatives of the poet are narrated in the atmosphere of nostalgia. Most parts of the poem have a similarity to the verses of *Héyder Baba'ya Selâm* in terms of utterance and content. The language of *Ellahekber'e Selâm* poem belongs to Dargaz dialect of Khorasan Turkic.

Khorasan Turkic in the Oghuz group constitutes the ring between Azerbaijan and Turkmen Turkic in terms of order. In other words, Khorasan Turkic is similar to Azerbaijani Turkic with some characteristics and to Turkmen Turkic with some other characteristics. Khorasan Turkic, on the other hand, has similar characteristics with Uzbek Turkic. For example; (Khorasan Turkic) /k/ consonant at the end of the single syllable words and in the words has been /x/ in Dargaz dialect: *bax-* 'to look', *yuxarı* 'up' and so on. Dative form of personal pronouns *men* and *sen* are not transformed into post-palatalization in the form of affixed: *mene* 'me', *sene* 'you'. These characteristics are characteristic of Azerbaijan Turkic. The beginning of the word /b/ consonant became /v/ in Dargaz dialect (for example *var* 'there is', *vêr-* 'to give'); (Khorasan Turkic) it was saved in Bocrurd dialect as in Turkmen Turkic (*bâr* 'there is', *bêr-* 'to give'). Singular and plural first personal pronouns in Dargaz dialect are *-men*, *-miz*: *gülimen* 'I am its rose', *geribmiz* 'we are strange'. In Uzbek Turkic, these suffixes are similarly *-man*, *-miz*.

In addition, in the interpretation of the language of "olga-bolga" (mixed language) works in Old Oghuz Turkic, Khorasan Turkic dialects present important data. In this context, the use of *bol-* and *ol-* together in *Ellahekber'e Selâm* should be recorded as an important characteristic.

KAYNAKÇA

- "Güncel Türkçe Sözlük". <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 2 Ekim 2018).
- Arab Hedri, M. (2016). *Deregez yâr yâr*. Kum: Yâs-i Behşâyîş Yayınları.
- Atıcı, A. (2018). İran Türk değişkelerindeki var/yok + iyelik yapısı üzerine eşzamanlı bir inceleme. *Türkbilig*, 35, 165-180.
- Doerfer, G. (1978). Das chorasantürkische. *TDAY-Belleten*, 1977, 127-204.
- Doerfer, G. (1987, Kasım). *İran'da Türkler*. *Türk Dili*, 431, 242-251.
- Doerfer, G. (1998). Turkic languages of Iran. In L. Johanson & É. Á. Csató (Ed.), *The Turkic Languages* (pp. 273-282). London & New York: Routledge.
- Doğan, T. (2016). *Geşeng Ginle-Horasan Türkçesi üzerine bir inceleme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğan, T. (2017). Horasan Türkçesinin Bocnurd ağzında {-i}ddi(r)} ve {-üdi} yapıları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), 41-55.
- Doğan, T. (2018a). İran Türklerinde 'Héyder Baba'ya Selâm'ın etkisiyle yazılan şiirlerdeki ortaklıklara dair. *Yeni Türkiye (Türk Dili Özel Sayısı-1)*, 99, 497-515.
- Doğan, T. (2018b). İran'daki Türkçe değişkelerde k (art damak k'si) ünsüzünün gelişimi. *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı* (s. 15-25) İçinde. Varşova/Polonya.
- Gökdağ, B. A. ve Doğan, T. (2016). *İran'da Türkler ve Türkçe*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hamilton, J. R. (2011). *İyi ve kötü prens öyküsü*. (V. Köken, çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmud (2014). *Dîvânü Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. A. B. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu (Yay. Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Orucov, E. vd. (2006). *Azerbaycan dilinin izahlı lüğeti*. Bakü: Milli Elimler Akademiyası.
- Öztürk, R. (2016). *Özbek Türkçesi el kitabı*. Konya: Palet Yayınları.
- Tekin, T. (2005). Türk dil ve diyalektlerinin yeni bir tasnifi. *Makaleler 3: Çağdaş Türk Dilleri İçinde* (s. 319-342). Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, ve diğerleri. (1995). Türkmence-Türkçe sözlük. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 8, Ankara: Simurg Yayınları.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügatı (Birinci Cilt A-E)*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

EKLER**1-ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ VE KISALTMALAR**

/è/	kapalı /e/ ünlüsü
/ā/	uzun /a/ ünlüsü
/ē/	uzun /e/ ünlüsü
/î/	uzun /i/ ünlüsü
/ō/	uzun /o/ ünlüsü
/ū/	uzun /u/ ünlüsü
/ğ/	art damak /g/ ünsüzü
/k̄/	ön damak /k/ ünsüzü (art ünlünün yanında)
/x/	art damak /h/ ünsüzü
/k̆/	art damak /k/ ünsüzü
/ŋ/	damak /n/’si
//	Ayın /ع/’lı kelimelerde kesme bildirir.
˘	Ulama bildirir.
>	Bu şekle gider.
<	Bu şekilden gelir.
*	Tanıklandırılmamış şekil.
-	Fiil kök ve gövdesine gelen ek.
+	İsim kök ve gövdesine gelen ek.
Ar.	Arapça
Far.	Farsça
DYY	<i>Deregez Yār Yār</i> , bk. Arap Hedri (2016).

2-METİN VE AKTARMA (TÜRKİYE TÜRKÇESİ)

ellahekber'e selām

(1)

*izağ yoldan yurdımıza üzlendim,
deregez, dov, dağ, dereni tovlendim,
ellahekber adiyen men sözlendim,
ellahekber, gelbiy dolı sözdendi,
baxmağleriy mehebbetli gözdendi.*

(2)

*selām olsun, ellahekber dāğme,
selām olsun, deregez'iy ādine,
selām olsun, milletiniy diline,
deregez'iy tārixde bir ādı var,
îran turan cenglerinnen yādı var.*

(3)

*ellahekber, dāşlı dāğe yetende,
tovlı yolu yuxariye gēdende,
yuxarıden deregez'i görende,
tārixi, men vereğ vereğ görermen,
bendēyān'e, nādēr'e men baxermen.*

(4)

*ellahekber, yuxariye baxende,
tovlı yolu sennen üste çixende,
dereleriy yazde bulut tutende,
selām olsun, belend dāğiy ādine,
cevanleriy ādı gelsin yādine.*

(5)

*ellahekber, girğileriy üçende,
keklileriy çeşmeden sū içende,
nazlı toxlu, nenesinnen kēçende,
eger olse kēçenlerden bir yād ēt,
mehebbetli üregleri bir şād ēt.*

(6)

*ellahekber, yağış seni yādlesin,
çeşmeleriy dāēm yērden geynesin,
çağaleriy deste güli bağlesin,
şamaliyinen issi gelsin bu yane,
üreydeki mehebbetler oyane.*

(7)

*ellahekber, gulleleriy belenddi,
çeşmeleriy yērden dāēm gelendi,
seniy adiy, gedimlerden galandı,
iran turan gēsseleri, galandı,*

Allahuekber'e Selam

Uzak yoldan yurdumuza baktım,
Deregez'i, vadiyi, dağı ve dereyi gezdim,
Allahuekber adıyla ben sözlendim,
Allahuekber, kalbin doludur sözle,
Bakışların muhabbetli gözdendir.

Selam olsun, Allahuekber dağına,
Selam olsun, Deregez'in adına,
Selam olsun, milletinin diline,
Deregez'in tarihte bir adı var,
İran-Turan cenklerinden bir hatırası var.

Allahuekber, taşlı dağa ulaşınca,
Kıvrımlı yoldan yukarıya gidince,
Yukarıdan Deregez'i görünce,
Tarihi, ben sayfa sayfa görürüm,
Bandiyan^{18'}a, Nadir^{19'}e ben bakarım.

Allahuekber, yukarıya bakınca,
Kıvrımlı yoldan yamaçlara çıkınca,
Derelerin baharda bulutlanınca,
Selam olsun, yüce dağın adına,
Gençlerin adı gelsin hatırına.

Allahuekber, kartalların uçunca,
Kekliklerin çeşmeden su içince,
Nazlı toklu, annesinden geçince,
Eğer mümkünse geçenleri bir yād et,
Muhabbetli yürekleri bir şād et.

Allahuekber, yağmur seni hatırlasın,
Çeşmelerin daima yerden kaynasın,
Çocukların deste gülü bağlasın,
Rüzgârın kokusu gelsin bu yana,
Yürekteki muhabbetler uyansın.

Allahuekber, tepelerin yüksektir,
Çeşmelerin daima yerden çıkmıştır,
Senin adın eskilerden kalmıştır,
İran-Turan kıssaları kalmıştır,

¹⁸ Köy adı.

¹⁹ Köy adı.

rustem kesen, gez yağacı, yalandı?

(8)

*şuturperan, yuxarıde durıtdı,
tîzî sèyyéd, yolu mekem kesitdi,
yuxarıden bulutlere baxıtdı,
adlı dağı, dost o refiğ yâd eder,
gezmağinen üreyini şâd eder.*

(9)

*yolum sennen izağ düşdi hicrete,
tivan geldi, sen düşübsen ğurbete,
kebgân, geptî düşübdile hëyrete,
bir kimse yox, köhne yolu düzetsin,
duâbı'nı, deregez'e yetirsin.*

(10)

*ellahekber, sennen izağ düşibben,
umur keçdi, elliden em aşibben,
cevanlığde her yana men, ğaçıbben,
bilmes idim ğucalığ var, ğalmağ var,
cevanlığden bir ğuru âd ğalmağ var.*

(11)

*ellahekber, ata gëtdi rehmete,
çağalari ezeb ğalıb, zehmete,
her biri bir yande ğalıb xidmete,
ata, nene kölgesi ayrı zatdı,
mehebbetli baxmağı ayrı zatdı.*

(12)

*kiçiliğde küçelerde durerdi,
ellahekber, sene eceb baxerdi,
maşınleriy çırāğını görerdi,
xoşallığden birden feryâd çekerdi,
şadlığı biz üreylere tökerdi.*

(13)

*ellahekber, âb germ'iyde durëydım,
issi sūden men üzime vurëydım,
ğırx ğız'iyde yëddi daşı atëydım,
şâyed ki men ârëzūme yetëydım,
bu mëlletiy şadlığını görëydım.*

(14)

*xenteme'niy köteline yetëydım,
deregez'iy derextlerin görëydım,*

Rüstem'in ağacı kesmesi yalan mı?

Şuturperan²⁰, yukarıda durmuş,
Tîzî Seyyid²¹, yolu sağlam kesmiş,
Yukarıdan bulutlara bakmış,
Namlı dağı dost ve arkadaşı yâd eder,
Gezerek yüreklerini şad eder.

Yolum senden uzak düştü hicrete,
Tivan²² geldi, sen düşmüşsün ğurbete,
Kebgan²³, Gepti²⁴ düşmüşler hayrete,
Bir kimse yok, eski yolu düzeltsin,
Duabi²⁵'yi, Deregez'e ulaştırısın.

Allahuekber, senden uzak düştüm,
Ömür geçti, elliden de aştım,
Gençlikte her yana ben, kaçtım,
Bilmezdim yaşlılık var, kalmak var,
Gençlikten bir kuru adın kalması var.

Allahuekber, baba gitti rahmete,
Çocukları azaba kaldı, zahmete,
Her biri bir yanda kaldı, hizmete,
Baba, anne gölgesi ayrı şeydir,
Muhabbetli bakması ayrı şeydir.

Çocuklukta sokaklarda dururduk,
Allahuekber, sana acayip bakardık,
Arabaların ışıklarını görürdük,
Mutluluktan birden feryat ederdik,
Mutluluğu biz yüreklere dökerdik.

Allahuekber, Âb Germ²⁶'inde duraydım,
Sıcak sudan ben yüzüme vuraydım,
Kırk Kız'ında yedi taş ataydım,
Eğer ki ben arzuma ulaşaydım,
Bu milletin mutluluğunu görëydım.

Henteme'nin tepesine ulaşaydım,
Deregez'in ağaçlarını görëydım,

²⁰ Yol adı.

²¹ Yol adı.

²² Yol adı.

²³ Köy adı.

²⁴ Köy adı.

²⁵ Köy adı.

²⁶ Çeşme adı (<Far. âb germ 'sıcak su').

bazarında aşşağaye gèdèydım,
bir de gene göcelerin görèydım,
mehebbetiy tamaşaye durèydım.
(15)

deregez'iy küçeleri dār_ıdı,
durust kāsıb tuқанlerde vār_ıdı,
dost_o refiğ, birbirine yār_ıdı,
yādiydedi göcalarıy adlerî?
yādden çixmes iğitleriy yādleri.
(16)

kelbi islam, tuқанını açerdi,
bedel_emi, yaxçı ğatığ saterdi,
suleyman bey, sibilini tölardi,
durustliğnen kāsıblığiy zehmeti,
hudāvendiy lutfi, bixed rehmeti.
(17)

bedel_emi, küçede dād çekerdi,
kelbi kōser, xèyarleri sererdi,
nōruz memmed, yaxçilerin dererdi,
sebzi, mîve, yaxçısını göstermağ,
müşterini razı ève göndermağ.
(18)

ebdul_eli, xèyar bugün nèçedi?
xāğan ğovun, babaxarman nèçedi?
bağden gelen yaxçı üzüm nèçedi?
temām biri, batmanı bir, beş ğerān,
munnen erzan sen istisen xoş zebān?
(19)

celal ağa, butğesinde durerdi,
ebbas_eli, bestenisin tölardi,
ağa çayçı, ğelyanını küflerdi,
nādurusliğ, bu millette yox_ıdı,
kāsèblerde doğru dèmağ çox_ıdı.
(20)

eli murād, sebzeleri dererdi,
ikkisini otuz pule saterdi,
sarèmsağiy gozesini sallerdi,
seher çağı, bazarde bir ālemdi,
ğem_o ğusse, ğuyā munde yalandı.
(21)

ğülriz'deki bağlerde kimler vardı,
sèlavada oniy suvu kem vardı,

Pazarında aşşağıya gideydim,
Bir de yine kocalarını görèydim,
Muhabbetin seyrine duraydım.

Deregez'in sokakları dardı,
Dükkânlarda dürüst esnaf vardı,
Dost ve arkadaş, birbirine yârdı,
Hatırında mıdır kocaların adları?
Hatırlardan çıkmaz yiğitlerin hatıraları.

Kelbi İslam, dükkânını açardı,
Bedel Emmi, güzel yoğurt satardı,
Süleyman Bey, bıyığını kıvırırdı,
Dürüstlülle esnafliğın zahmeti,
Yaradan'ın lütfu, sınırsız rahmeti.

Bedel Emmi, sokakta bağırırdı,
Kelbi Kevser, salatalıklarını sererdi,
Nevruz Muhammet, iyilerini seçerdi,
Sebze, meyve iyisini götürmek,
Müşteriyi, eve razı göndermek.

Abdul Ali, hıyar bugün nasıldır?
"Hakan²⁷" kavun, "babaharman²⁸" nasıldır?
Bağdan gelen güzel üzüm nasıldır?
Hepsi, batmanı bir, beş "ğıran²⁹",
Bundan daha uygun tatlı dil mi istersin?

Celal Ağa, büfesinde dururdu,
Abbas Ali, dondurmasını döndürürdü,
Çaycı ağa, nargilesini üflerdi,
Sahtekârlık bu millette yoktu,
Esnafta doğruluk çoktu.

Ali Murat, sebzeleri dererdi,
İkisini otuz pula satardı,
Sarımsağın kabuğunu sallardı,
Seher vakti, pazar bir ālemdir,
Gam ve kasvet, sanki burada yalandır.

Ğülriz'deki bağlarda kimler vardır,
Selavada³⁰ az su vardır,

²⁷ Kavun çeşidi.

²⁸ Kavun çeşidi.

²⁹ Para birimi.

³⁰ Irmak adı.

çegğırlı'niy üreyime ya dardı?
xuday öziy olare bir rehm, görey,
bêkarlığı sūsızlığı kes, görey.

(22)

mestû supur, küçeleri sülerdi,
ferû neccar, erresini çekerdi,
gürüzli yem badımcanı tökerdi,
helal loğma çıxarmağiy gâçmağı,
şirinliği üreylere tökmağı.

(23)

nörüz emi, bize nağıl deyerdi,
abğuş etin bir şöğinen döyerdi,
birmağını birbirine vururdi,
nağıllerde pâdişah var, vezir var,
erselen'iy belend boyı gedi var.

(24)

baret ağa, kemañcesin çalardı,
gani xeyyat, kot o şelvar tikerdi,
geleli yem dam üstünü suverdi,
bu işleriy neticesi hareket,
allah özi hetmen vèrer bereket.

(25)

ellahekber, erab aşbaz nêrdedi?
merhum baret kemañcesi kimdedi?
xani aşbaz, çavuşlu'de nêrdedi?
meclisleri şirin_êdû gêtдилer,
özlerinnen xâtireler göydiler.

(26)

mehrem günleri mâtem tuterdi,
husèyn'in nôhesin muxtar deyerdi,
hesen boynu kesig şîven_aterdi,
gel ey bād-i sebā, gêt kerbāle'ye,
xeber vèr, fātīme xèyru'l-nisāye.

(27)

goce, cevān bugün zencir vureller,
tamam mâtem tutub gān ağliyeller,
husèyn'in_ādine nôhe dèyeller,
gereg dīn olmesa dünyānu atmağ,
şeref, izzetli bir dünyā yaratmağ.

(28)

fayton, atnen yuxarıden gelirdi,
cebbar_oğlu, gemçisiynen sürerdi,
musāfirden gèren yarım alerdi,

Çegğırlı,³¹ yüreğime dar mıdır?
Yaradan onlara merhamet etsin, görelim,
İşsizliği ve susuzluğu kessin, görelim.

Mestû Süpur, sokakları sulardı,
Ferû Neccar, testesini çekerdi,
Gürüzlü de patlıcanı dökerdi,
Helal lokma çıkarmaya çalışmak,
Şirinliği yüreklere dökmek.

Nevruz Emmi, bize masal anlatırdı,
Abğuş³² etini şevkle döverdi,
Parmağını birbirine vururdu,
Masallarda padişah var, vezir var,
Erselen'in uzun boyu var.

Berat Ağa, kemañcesini çalardı,
Gani Heyyat, kot ve şalvar dikerdi,
Köylü de dam üstünü sulardı,
Bu işlerin neticesi hareket,
Allah'ın kendisi muhakkak verir bereket.

Allahuekber, Arap Aşpaz nerededir?
Eski baret "kemañçe³³" si kimdedir?
Hani Aşpaz, Çavuşlu nerededir?
Meclisleri şirin edip gittiler,
Kendilerinden hatıralar koydular.

Muharrem günleri yas tutardı,
Muhtar, Hüseyin'in ağıtını söylerdi,
Hasan'ın boynunun kesilmesine feryat ederdi,
Gel ey seher yeli, git Kerbela'ya,
Haber ver, hayırlı kadın Fatıma'ya.

Yaşlı, genç bugün zincir vururlar,
Hepsi yas tutup kan ağlarlar,
Hüseyin'in adına ağıt söylerler,
Eğer din olmasa, dünyayı atmak gerek,
Şerefli, izzetli bir dünya kurmak (gerek).

Fayton, at ile yukarıdan gelirdi,
Cabbar oğlu, kamçısıyla sürerdi,
Misafirden yarım "gıran³⁴" alırdı,

³¹ Köy adı.

³² Nohutlu et yemeği.

³³ Müzik aleti.

ne bir günler k çdi, eceb g rmedi,
taksi geldi, fayton g tdi bilmedi.

(29)

deregez'iy t rxi  ox ged imdi,
b zileri telxdi, b zi Ő r ndi,
xor san'de d yersen, bir gelindi,
nuxandan'ı,  avıŐlı'sı, g lriz'i,
memmed b d, babacıĥ oniy g zi.

(30)

ellah ekber, baĥde  z m yıĥerdi,
sebed sebed onu y rde sererdi,
kişmiş  in bu zehmeti  ekerdi,
tomuzde ki zehmetleriy ucreti,
ĥiŐ g n nde bu zehmetiy  izzeti.

(31)

derexlerde mekem dizaĥ g rerdı,
sar tutmaĥa, ne zehmetler  ekerdi,
ĥuŐ vurmaĥa, Şamal kimin  cerdi,
ne k fliidi, sar tutmaĥden danıŐmaĥ,
refiĥleri, dostleri bir y d  tmaĥ.

(32)

menu ehr'nen baĥde yonca yıĥerdi,
cav d'inen medresede g lerdi,
med rız 'ynen birbiri biz, vurerdi,
dava  tmaĥ, yıĥlamaĥler, ge diler,
her biri yem bir diy re d Őt ler.

(33)

 aĥalıĥiy ĥoz  oynamaĥ, g nleri,
aŐŐĥ, p re, ĥere g rd m g nleri,
ĥere g rd m, ĥirĥi basan g nleri,
 aĥalıĥiy  oynamaĥı, ĥa maĥı,
 yendeye s deliĥnen baxmaĥı.

(34)

mizande biz, k r e girdi oynardi,
ĥiŐ g nleri muzalaĥı vurerdi,
tovlenerdi, baxerdi, k f  derdi,
 aĥalıĥiy  oynamaĥı, ĥa maĥı,
bu d reni sur'etinen ge maĥı.

(35)

ĥiŐ geceler mehm nliĥe g derdi,
f nus  elde, k c lerden k cerdi,
danıŐmaĥden,  y meye biz, doyardı,

Ne g nler ge ti, sanki g rmedik,
Taksi geldi, fayton gitti anlamadık.

Deregez'in tarihi  ok eskidir,
Bazıları acıdır, bazıları Őirindir,
Horasan'da dersin, bir gelindir,
Nuhandan'ı,  avuŐlu'su, G lriz'i,
Muhammedabad, Babacıĥ onun g z .

Allahuekber, baĥda  z m toplardık,
Sepet sepet onu yerde sererdik,
Kuru  z m i in bu zahmeti  ekerdik,
Yaz (mevsimi), zahmetlerin  creti,
Kış g n nde bu zahmetin izzeti.

Aĥa larda saĥlam tuzak kurardık,
Őıĥırcık tutmaya ne zahmetler  ekerdik,
Kuş vurmaya, r zg r gibi  cardık,
Ne keyifliydi, kuş tutmadan konuşmak,
ArkadaŐları, dostları bir y d etmek.

Menu ehr ile baĥda yonca yıĥardık,
Cevat ile medresede g lerdik,
Mehmet Rıza ile birbirimize vururduk,
Dava etmeler, aĥlamalar ge tiler,
Her biri de bir diyara d Őt ler.

 ocukluĥun ceviz oynama g nleri,
"AŐık, pare, kara g rd m³⁵" g nleri,
"Kara g rd m, atmaca basan³⁶" g nleri,
 ocukluĥun oynaması, ka ması,
Geleceĥe sadelikle bakması.

Sonbaharda biz, "k r e girdi³⁷" oynardık,
Kış g nleri topacı vururduk,
D nerdi, bakardık, keyiflenirdik,
 ocukluĥun oynaması, ka ması,
Bu devreyi hızla ge mek.

Kış geceleri misafirliĥe giderdik,
Fanus elde, sokaklardan ge erdik,
KonuŐmaya meĥer biz doyardık,

³⁴ Para birimi.

³⁵ Oyun adları.

³⁶ Oyun adları.

³⁷ Oyun adı.

*mehmânlığı, göz, kişmiş, mîvesi,
deneleri, çiyitleri, çitnesi.*

(36)

*ğovurmeni xelmeden çixererdi,
cibe tökü, birbir onu, yèyerdi,
ğahde onnen şorbe yem biz aserdi,
şor ğormeniy mezzesi yadlerdedi,
ğovurğeniy yemağı yadlerdedi.*

(37)

*kemerpüşde, kedi, ğarpuz ğoyerdi,
çelle gece, yaxçı onu, keserdi,
tamam birce, güle güle yèyerdi,
ğış geçesi, issi çayı, içerdı,
neğil dèyü küreyleri açerdi.*

(38)

*bahar günler, bağleri belnen ğazmağ,
pâybeleniy sessin erşe çixermağ,
gün çixennen ta batene, işlemağ,
tamam birce işlerdiler özleri,
dèyerdiler, şirin şirin sözleri.*

(39)

*gün çixennen yuvarçiler geleller,
pâybeleni mekem yere vureller,
yèri ğazū ekinleri ekeller,
cemāatıy eli ele vèrmağı,
birbiriniy dalında berk durmağı.*

(40)

*her biri et getirirdi öziynen,
ğābili yox dèyerdi öz diliynen,
şād_ederdi üreyleri söziynen,
xuday mēhri görerdi bendelerden,
bereketi vèrerdi xeznelerden.*

(41)

*çopan_āğa pètavanı bağlerdi,
ğoyunlarnen dağde daşde çaperdi,
xēllik üste rahatliğnen yaterdi,
baxerdi ki birden bir ğurt gelmesin,
ğoyunlarnen āsib, belā yètmesin.*

(42)

*pèğū ğaşmar, orağleri dişlerdi,
küreni dağ_ēdū işin başlerdi,
dās_o teber, düzetmağçin işlerdi,
şāğèrdiynen sendene pük vurerdi,
çay_ıçmağa ārede bir durerdi.*

(43)

nuxandan'de sülü dèrman işlerdi,

Misafirlik, ceviz, kuru üzüm, meyve,
Taneleri, çiğitleri ve (onların) kırılma sesi.

Kavurgayı torbadan çıkarırdık,
Cebe döküp, tek tek onu yerdik,
Bazen biz ondan çorba da yapardık,
Tuzlu kavurmanın tadı hatırlardadır,
Kavurgayı yemesi hatırlardadır.

Kilere kabak, karpuz koyardık,
Çille gecesı, onu güzelce keserdik,
Hep birlikte, güle güle yerdik,
Kış gecesı sıcak çayı içerdik,
Masal anlatıp baklaları açardık.

Bahar günleri bağları bel ile kazmak,
Küreğın sesini arşa çıkarmak,
Güneş doğduktan ta batana kadar çalışmak,
Hep birlikte çalışırlardı onlar,
Söylerlerdi şirin şirin sözleri.

Güneş doğduktan sonra işçiler gelirler,
Küreği yere sağlam vururlar,
Yeri kazıp ekinleri ekerler,
Cemaatin el ele vermesi,
Birbirinin arkasında sağlam durması.

Her biri et getirirdi kendisiyle,
Mümkün değil derdi kendi diliyle,
Şad ederdi yürekleri söziyle,
Yaradan sevgiyi görürdü kullardan,
Bereket verirdi hazinelerden.

Çoban āğa çarığın bağlardı,
Koyunlarla dağda taşta koşardı,
Kepeneğın üstünde rahatlıkla yatardı,
Bakardı, birden bir kurt gelmesin,
Koyunlara kötülük, bela gelmesin.

Peygamber demirci, orakları bilirdi,
Ocağı yakıp işe başlardı,
Orağı ve baltayı düzeltmek için çalışırdı,
Çırağı ile örse balyoz vururdu,
Çay içmeye arada bir dururdu.

Nuhandan'da sulu değirmen çalışırdı,

*dêrmançı hêy dâşın dişin dişlerdi,
un tozinnen gözleri gâşlenerdi,
bâre, zîne, buğdêleriy çüreyi,
bu çüreyi durâğinen yemeyi.*

(44)

*erebeçi, erebeynen gelerdi,
pambêğ buğdêy, erebeye üklerdi,
yolleri o, yavaş yavaş gèderdi,
her gün seniy işiy tamam zehmetdi,
xuday sene vèren tamam rehmetdi.*

(45)

*küçe bağde şêru, bağden gelerdi,
kerem dêrdi, esli'ni o seslerdi,
dertli kerem, sözlerini söylerdi,
her sebâh, her sebâh bulbuliy sesi,
bâşime vurıtdı yâriy hevâsı.*

(46)

*erzêrum'iy dâğı, ğarı, bulağı,
gece gündüz, sesde olmağ ğulağı,
mecnun tekin yârden_ almağ sorağı,
tomuziy issisi, ğişiy eyazı,
cânım aldı ğara gözleriy seniy.*

(47)

*meniy_ atam, kilasde ders vèrerdi,
nâsir_ ağa, çox yaxçı ders dêyerdi,
ğâh şellağnen çağaleri vurardi,
medreseniy dersleri, yâdeş bêxêyr,
kitâbinen defteri, yâdeş bêxêyr.*

(48)

*şâd günleriy mehebbetli sözleri,
cevan ğızler işillerdî gözleri,
cevan, ğoce, şâd_ idiler özleri,
selâmetliğ olar için ne erzân,
amma bugün bizler için ne lertzân.*

(49)

*nuxandan'iy şeftalisi, alması,
ğovun, ğarpuz, zerdalisi, alçası,
gülleriniy rengi, oniy bağçesi,
bir yuxu tek yâdımdedi bağleri,
bağlerinde ğiş günleri, ğarleri.*

(50)

*xatınleriy hammame gêtmağleri,
boğçelernen küçeden kêtmağleri,
onnen, munnen üzlerin tutmağleri,*

Değirmenci taşın dişini bilerdi,
Undan ve tozdan gözleri kaşınırdı,
"Bare, zîne³⁸" buğdaylarının ekmeği,
Bu ekmeği yoğurt ile yemesi.

Arabacı, arabayla gelirdi,
Pamuğu ve buğdayı arabaya yüklerdi,
O, yollarda yavaş yavaş giderdi,
Her gün senin işin tamamen zahmettir,
Yaradan'ın sana verdiği tamamen rahmettir.

Bağ yolundan Şir Ali gelirdi,
Kerem'i söylerdi, Aslı'yı o seslerdi,
Dertli Kerem, sözlerini söylerdi,
Her sabah, her sabah bülbülün sesi,
Başıma vurmuş yârin havası.

Erzurum'un dağı, karı, çeşmesi,
Gece gündüz, seste olmak kulağı,
Mecnun gibi yârden almak haberi,
Yazın sıcağı, kışın ayazı,
Canımı aldı kara gözlerin senin.

Benim babam, sınıfta ders verirdi,
Nasir ağa, çok güzel ders anlatırdı,
Bazen değnekle çocuklara vururdu,
Medresenin dersleri, hayırla anılsın,
Kitabı ve defteri, hayırla anılsın.

Mutlu günlerin muhabbetli sözleri,
Genç kızların ışıldardı gözleri,
Genç, yaşlı mutluydular kendileri,
Selâmetlik onlar için ne kolay,
Ama bugün bizler için ne zor.

Nuxandan'ın şeftalisi, elması,
Kavunu, karpuzu, zerdalisi, eriği,
Güllerinin rengi, onun bahçesi,
Bir uyku gibi hatırımdadır bağları,
Bağlarında kış günleri, karları.

Kadınların hamama gitmeleri,
Bohçalarla sokaktan geçmeleri,
Ondan, bundan yüzlerini saklamaları,

³⁸ Buğday çeşitleri.

*bu dastanler, kêçdi gêtđi, ğutardı,
kôhne resmler, itđi gêtđi, ğutardı.*

(51)

*nenem meni hammama aparerdi,
boxçemizi başında göstererdi,
kise çekü yuverdi, çixererdi,
xatinleriy sesi çıxdı hamamde,
kâte çağa, bu kimdi ser hamamde?*

(52)

*nuxandan'iy hammamınıy xeznesi,
issi suvu üste tökmağ mezzesi,
kise çekü, temiz olü çıxmesi,
kêçdi gêtđi xâtireler ğutardı,
umur kêçdi, cevanlığler saraldı.*

(53)

*ğış gününde vexti sovuğ deyerdi,
xorzek olü nefesimiz tuterdi,
mama xanım boğzımızı baserdi,
külli birmağ boğzımızı yarerdi,
nefesimiz onnen söre gelerdi.*

(54)

*gel, bir baxey kêçen gèden günlere,
bağde, atam zehmet çeken günlere,
buğday, pambığ, teryey eken günlere,
terneleri, butteden biz üzerdi,
dişe çekü tirpellerde çaçerdi.*

(55)

*alacada belexene yixildi,
derextdeki boy ipi yem ğirildi,
şirin şirin xâtireler dağıldı,
bağda hovuz, daş torpağden dolıbdı,
kâte çınâr rîşesi yem itibdi.*

(56)

*yuxarı teppenı görüy, dağılıb,
torpağleri küçelerde yayılıb,
kôreleri bazarlerde satılıb,
eger olse bu teppenı saxlıyıy,
kêçenleri her nêçeden yadlıyıy.*

(57)

*meniy nenem, yaxçı layle dêyerdi,
boyniç ipin mekemliğnen çekerdi,
yuxu mihri, üreyime tökerdi,
nazlı nenem, laylaleriy tapermên?
bir de gene râhetliğnen yatermên?*

(58)

men, nenemiy laylesiynen yaterdim,

Bu dastanlar geçti gitti, tükendi,
Eski resimler, yitti gitti, tükendi.

Annem beni hamama götürürdü,
Bohçamızı başında götürürdü,
Çanta alıp yıkardı, çıkarırdı,
Kadınların sesi çıktı hamamda,
Büyük çocuk, bu kimdir hamamda?

Nuhandan'ın hamamının haznesi,
Sıcak suyu üste dökmenin tadı,
Çanta çıkarıp, temiz olup çıkması,
Geçti gitti hatıralar tükendi,
Ömür geçti, gençlik sarardı.

Kış gününde soğuk değerde,
Grip olup nefesimizi tutardık,
Hanım anne boğzımızı okşardı,
Bütün parmaklarıyla boğzımızı açardı,
Nefesimiz ondan sonra gelirdi.

Gel, bir bakalım geçen giden günlere,
Bağda, babamın zahmet çektiği günlere,
Buğday, pamuk, haşhaş ektiği günlere,
Kelekleri, daldan biz keserdik,
Isırıp arklarda koşardık.

Bahçede kulübe yıkıldı,
Ağaçtaki salıncak ipi de koptu,
Tatlı tatlı hatıralar dağıldı,
Bağda havuz, taş ve toprak ile dolmuş,
Büyük çınarın kökleri de kaybolmuş.

Yukarı Tepe'yi görün, dağılmış,
Toprakları sokaklarda yayılmış,
Kiremitleri pazarlarda satılmış,
Mümkünse bu tepeyi saklayın,
Geçenleri zaman zaman yâd edin.

Benim annem, güzel ninni söylerdi,
Beşiğin ipini sağlam çekerdi,
Uyku sevgisini yüreğime dökerdi,
Sevgili annem, ninnilerini bulur muyum?
Bir de yine rahatlıkla uyur muyum?

Ben, annemin ninnisiyle yaterdim,

yuxu görü, ate minü çaperdim,
yuxude öz ârezümü taperdim,
bulutleriy içinde yol gèderdim,
bulutlerden at düzetü minerdim.

(59)

meniy nenem kendiden un tökerdi,
teşt içinde onu yaxçı elerdi,
xemir edü muşt vurmağa turerdi,
kêçdi gètdi, ğutarıtdı o günler,
sağı solı sallanıtdı bu günler.

(60)

mèyem çèrpi, tendire o tökerdi,
otler dèyü kessü ele tuterdi,
tendiri dağ edü çörey yapardi,
ğış günleri tendirimiz dāğ ıdı,
küzeler em tamam dolı yāğ ıdı.

(61)

zuveleni tendire o yapardi,
külınclerin ot üstinnen tuterdi,
çöreyleri eceb o yaraterdi,
tendir üste kekirleriy tezzesi,
çağalerçin yèmağmiy mezzesi.

(62)

xan nenemiy tendiriniy çöreyi,
durāğinen bu çöreyiy yèmeyi,
cèzğaleni bu çöreye vurmeyi,
tendir üste ğapdım aldım tezzesin,
yèdim, gördüm o çöreyin mezzesin.

(63)

ğarrı nene bağde şorbe aserdi,
ot üstinde mezzesine baxerdi,
tèlit edü üstin o baserdi,
o şorbeniy yèmağı yādeş bèxèyr,
et, nuxutun doymağı yādeş bèxèyr.

(64)

ate gètdi, nene yekke ğalıbdı,
gör, özini ne bir güne salıbdı,
cevanlığıy ğudretini atıbdı,
bu dünyāye bel bağlamağ olmèydi,
feğət sabır yığlamağnen bolmèydi.

(65)

nenem, genem istim olim ğucağiyde,
bacı, ğardaş oley seniy ğırağiyde,
ne çāre ki varmız⁴¹ feğət sorağiyde,

Rüya görüp, ata binip koşardım,
Rüyamda kendi dileğimi bulurdum,
Bulutların içinde yol giderdim,
Bulutlardan at yapıp binerdim.

Benim annem ambardan un dökerdi,
Tekne içinde onu güzel elerdi,
Hamur edip yoğurmaya kalkardı,
Geçti gitti, bitti o günler,
(Annem) sağa sola sallanır bugünlerde.

Meyem Çerpi, tandıra o dökerdi,
Ateş yakıp eline bir odun aldı,
Tandırını yakıp ekmek yapardı,
Kış günlerinde tandırımız sıcağı,
Sürahiler de tamamen yağ ile doluydu.

Hamuru tandırda o pişirirdi,
Pişenleri ateş üstünden alırdı,
Ekmekleri sanki o icat ederdi,
Tandırın üstünde “kekir³⁹”lerin tazesini,
Çocuklar için yemenin tadı.

Annemin tandırının ekmeği,
Yoğurtla bu ekmeği yemesi,
“Cizgale⁴⁰”yi bu ekmeğe sürmesi,
Tandır üstünde kaptım aldım tazesini,
Yedim, gördüm o ekmeğin tadını.

Büyükanne bağda çorba pişirirdi,
Ateş üstünde tadına bakardı,
Tirit edip üstüne basardı,
O çorbanın yenmesi hayırla anılsın,
Et, nohuda doyulması hayırla anılsın.

Baba öldü, anne yalnız kaldı,
Gör, kendisini nasıl bir güne saldı,
Gençliğin kuvvetini attı,
Bu dünyāya bel bağlamak olmuyor,
Fakat sabır ağlamakla bitmiyor.

Annem, gene isterim olayım kollarında,
Bacı, kardeş olalım senin yanında,
Ne çaremiz var, senin izinden (haberinden),

³⁹ Pişmiş ekmek.⁴⁰ Pişmiş koyun kuyruğu.

nenem, sene cânım ğurban, ha yêrdesen?
izağ düşdüm yurdumuzden, ha yêrdesen?
(66)

ellah ekber, nuxandan'iy toyleri,
cevan oğlan, cevan gızler boyleri,
ğazan ğazan et, pilovı hoyleri,
bir de gene o günleri görëydım,
cevanleriy xoşlığine güleýdim.
(67)

elçi gèderdi, elçiliğ_ederdi,
giz_almağa, başlığınnen dèyerdi,
cevab aldı kelle ğendi düýerdi,
yağlığdeki kökeleri vèerdi,
ağızleri şirin_édü gèderdi.
(68)

mizan günü mehsuller ki yiğışdi,
zâri' payı erbâbınnen çixışdi,
küreken em toy tutmağa barışdi,
toylar birbir başlanerdi sâzinen,
gelin gelerdi evine nâzinen.
(69)

toy tutmağçin bend_o besat vâ_r_ıdı,
mesleheti ad yazmağ havâr_ıdı,
et_o düüyü, ğab ğazan acar_ıdı,
dağden odun, hêyanlarnen gelerdi,
teke, ğoyun, sürüden ayrılırđi.
(70)

yuxarıden carçi sesi gelerdi,
tamam kesi toye xeber ederdi,
yol yolağnen cariy sesin çekerdi,
gece herkes toy yeriye gèderdi,
noğul yeyib ğetimini ğoyerdi.
(71)

toy eyesi, mehmânlerin bilardi,
et, düüyüniy tedarikin görerdi,
aşpaz, ğolın yuxarıye vurerdi,
yexni, pilov pişirmağçin ğaçerdi,
seher tēzden bu zehmetçin çaperdi.
(72)

tēzze bēyiy seğgeliniy ğırxmağı,
tar, ğabalnen hammame aparmağı,
dost_o refiğ, ârelerde gülmağı,

Annem, sana canım kurban neredesin?
Uzak düştüm yurdumuzdan neredesin?

Allahuekber, Nuhandan'ın düğünleri,
Genç oğlanların, genç kızların boyları,
Kazan kazan eti, pilavı, heyleri,
Bir de yine o günleri görëydım,
Gençlerin mutluluğuna güleýdim.

Elçi giderdi, elçilik ederdi,
Kız almanın başlığından derdi,
Cevap alınca kelle şekeri kırardı,
Mendildeki tatlıları verirdi,
Ağızları şirin edip giderdi.

Sonbaharda ürünler toplandı,
Çiftçinin payı ortağından ayrıldı,
Damat da düğün yapma fırsatı buldu,
Düğünler bir bir başlardı saz ile,
Gelin gelirdi evine naz ile.

Düğün için okuma vardı,
Davetlilerin adını yazmak zevkliydi,
Et ve düğü, kap kazan yeniydi,
Dağdan odun, hayvanlarla gelirdi,
Teke, koyun, sürüden ayrılırđi.

Yukarıdan tellal sesi gelirdi,
Bütün herkesi düğüne haber ederdi,
Merasimle tellal bağırırdı,
Gece herkes düğün yerine giderdi,
Şeker yiyip (para) hediyesini koyardı.

Düğün sahibi, misafirlerini bilirdi,
Etin, düğünün tedarikini görürdü,
Aşçı, kolunu kaldırırdı,
Yahni, pilav pişirmek için koşardı,
Sabah erkenden bu zahmet için koşardı.

Damadın sakalını tıraş etmek,
Enstrüman ve şarkıyla hamama götürmek,
Dost ve arkadaşın aralarda gülmesi,

⁴¹ ne çäre ki varmız < ne çäremiz ki var 'Ne çäremiz var.' İyelik ekinin yüklem pozisyonundaki *var* unsuruna getirildiği bu tür kullanımlar, Farsça "şahıs zamiri + isim + (*ne*)dâr fiili + şahıs eki" diziminin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Örneğin Farsça, *mâ xâne dârîm* 'Evimiz var' cümlesinde olduğu gibi. Konu hakkında ayrıca bkz. Atıcı (2018).

*gördüm onde refiğleriy méhrini,
ğöm_o hişiy, yâr yoldaşiy lutfını.*

(73)

*cehiziye, xonçelerde eldedi,
mis idişleri, cevanlarnen yoldedi,
sāzendeniy köki hetmen sendedi,
ğab, ğazannen tağçeleri bezerdi,
ref, divāre düzmeleri düzerdi.*

(74)

*toylerinde oxurdılar özleri,
şad_olmağçin çalerdiler sâzleri,
eimmeden dēyerdiler sözleri,
pēyğemberiy ğızını eli aldı yâr yâr,
ğız almağ_o ğız vērmağ_şonnen ğaldı,
yâr yâr.*

(75)

*resmlerinde yâr yâr dēmağ vār_ıdı,
yâr yaninde yaxçı yēmağ vār_ıdı,
sözlerinde dēyib gülmağ vār_ıdı,
aftafade sū ğoydum, durulıdı yâr yâr,
ğēdiy görüy, küreken, gül_olıdı yâr yâr.*

(76)

*toy gēcesi çal_o vurmağ, oynamağ,
xatınleriy meclisinde oxumağ,
el defiyen kēçenlerden yērlemağ,
babacığ'iy_üstü, mir'iy ğelesi,
ğētdi, görükmedi yāriy ğeresi.*

(77)

*bir xatın oxurdu oğlan dilinnen,
biri yem söylerdi gelin dilinnen,
el defi, seslerdi aşığı dilinnen,
bir heyat alıbben hammame yaxın,
hammammen çixen çi boyına baxım.*

(78)

*gelin bēli bağlanerdi şālinen,
ğuran, çürey çülenerdi şālinen,
nene birden bağırerdi ğālinen,
gelin yolu çalmağ, yādlerden çixmes,
yâr yâr dēmağ sesi, yādlerden çixmes.*

(79)

*gelinleriy bedov_ate minmesi,
yâr yārleriy belend sedāsı sesi,
kürekeniy nārnen alma atması,
yadden çixmes xatiredi, yādımde,*

Gördüm o zaman arkadaşların sevgisini,
Akrabanın, eşin, yoldaşın lütfunu.

Çeyiz, tepsilerde eldedir,
Bakır tabaklar, gençlerle yoldadır,
Çalgıcıların düzeni muhakkak sendedir,
Kap, kazan ile dolapları süslerdik,
Rafa, duvara malzemeleri düzerdik.

Düğünlerde çağırıldılar onlar,
Mutlu olmak için çalarlardı sazları,
İmamlardan söylerlerdi sözleri,
Peygamberin kızını Ali aldı yâr yâr,
Kız almak ve kız vermek ondan kaldı,
yâr yâr.

Düğünlerde yâr yâr demek vardı,
Yâr yanında güzel yemek vardı,
Sözlerinde deyip gülmek vardı,
Maşrapaya su koydum, duruldu yâr yâr,
Gidin görün, damat, gül oldu yâr yâr.

Düğün gecesini çalmak ve vurmak, oynamak,
Kadınların meclisinde söylemek,
El tefi ile geçenlerden konuşmak,
Babacığ'ın üstü, Mir'in kalesi,
Gitti, gözükmedi yârin karası.

Bir kadın söylerdi oğlanın dilinden,
Biri de söylerdi gelin dilinden,
El tefi, seslerdi âşık dilinden,
Bir ev aldım hamama yakın,
Hamamdan çıktığında boyuna bakayım (diye).

Gelin beli bağlanırdı şal ile,
Kur'an, ekmek sarılırdı şal ile,
Anne birden bağırırdı feryat ile,
"Gelin yolu⁴²" çalmak, hatırlardan çıkmaz,
Yâr yâr deme sesi, hatırlardan çıkmaz.

Gelinlerin "bedov⁴³" ata binmesi,
Yâr yârlerin yüksek sedası sesi,
Damadın nar ile elma atması,
Hatırdan çıkmaz hatıradır, hatırımında,

⁴² Oyun havası adı.

⁴³ Sağlam, küheylan at.

gèçmişlerden menzeredi gözimde.

(80)

şir eli'niy yâr yârleri, nefesi,
yâri geçe çekerdi o nâz sesi,
şād_êderdi sözleriyle her kesi,
yuxarıdan gelemen çekmemi çek yâr yâr,
indi gızıy, êrte men, içiyi çek yâr yâr.

(81)

toy günleri pilovleri süzende,
selleleri bir kenardan düzende,
mest cevanler iplerini üzende,
toyde eceb velveler olerdi,
goca, cevan belend belend gülerdi.

(82)

toylardaki def, hoşmeler yâddedi,
öliyâniy dütarı, bax tağdedi,
xatınleri el defisi dildededi,
kêçenleri mehebbeti çox_ıdı,
üreylerde kîneleri yox_ıdı.

(83)

ğetim goymağ ne bir güzel resm_ıdı,
mecneleri dolandıрмаğ bezm_ıdı,
pulı vèrû noğul yèmağ hezz_ıdı,
ay bu resim ne bir güzel resm_ıdı,
cevanleri elin tutmağ husn_ıdı.

(84)

eyidlerde reyvet, xoşhâl_olerdi,
lâle güli çölde, bağde çixerdi,
yağış, her gün bulutlardan yağardı,
xuday bizden mehebbetin alıbdı,
goca, cevan bextin gere yazıbdı.

(85)

tamam yèrde gızler güli çixerdi,
daş, dereler gırmız donı giyerdi,
üreyimiz mehebbetden dolardi,
hêç zâtman, üreyimiz şād_ıdı,
mehebbetden çöl, dereler bāğ_ıdı.

(86)

bezi iller, yağış eslen yağmesdi,
ot, kem_ıdı; ineyler sağılmesdi,
xuday, meye bu sahneye baxmesdi?
çemçe gelin, bez_o belend seslerdi,
xuday dèrdi, yağışı biz isterdi.

(87)

Geçmişlerden manzaradır gözümde.

Şir Ali'nin yâr yârleri, nefesi,
Yâri geçe çekerdi o nazlı sesi,
Şad ederdi sözleriyle herkesi,
Yukarıdan geliyorum çizmemi çek yâr yâr,
Şimdi kızın, sonra ben, içini çek yâr yâr.

Düğün günleri pilavları süzünce,
Seleleri bir kenardan düzünce,
Mest gençler iplerini koparınca,
Düğünde ne velveleler olurdu,
Yaşlı, genç kahkahalarla gülerdi.

Düğünlerdeki tefler, koşmalar hatırdadır,
Çalgıcının sazı, bak dolaptadır,
Kadınların tefleri dildedir,
Geçenlerin muhabbeti çoktu,
Yüreklerde kinleri yoktu.

Hediye koymak ne güzel âdetti,
Tepsileri gezdirmek şenlikliydi,
Parayı verip şeker yemek zevkliydi,
Ah bu âdet ne güzel bir âdetti,
Gençlerin elini tutmak güzeldi.

Bayramlarda köylü, mutlu olurdu,
Laleler bahçede, tarlada çıkardı,
Yağmur, her gün bulutlardan yağardı,
Yaradan bizden sevgiyi almış,
Yaşlının ve gencin bahtını kara yazmış.

Bütün her yerde gelincikler çıkardı,
Taşlar, dereler kırmızı elbiseyi giyerdi,
Yüreğimiz sevgiyle dolardı,
Hiç kimsesiz, yüreğimiz mutluordu,
Sevgiden tarlalar, dereler bağdı.

Bazı yıllar, yağmur asla yağmazdı,
Ot, azdı; inekler sağılmazdı,
Yaradan, bu vaziyeti acaba görmez miydi?
“Çömçe gelin⁴⁴”i süsleyip yüksek sesle haykırdık,
Yaradan derdik, yağmuru biz isterdik.

⁴⁴ Üzeri giydirilen bir değneğin “çömçe gelin” diye bağınırlarak ev ev dolaştırılması şeklinde oynanan bir oyun.

*çaxılerdi ildirimler ot kimin,
duruşt doli, tökülürdi göz kimin,
sêl gelerdi, sêl, avadan, dağ kimin,
xêşt köpride durū one baxerdi,
hêybetinnen, ğudretinnen ğaçerdi.*
(88)

*axır çerşenbe'niy yolu yolağı,
ot üstinnen ğuşler tekin kêtmağı,
sārılığı vērū sağılığ almağı,
ay ne güzel menzeredi bu sehne,
ğüller tekin görmelidi bu sehne.*
(89)

*eyidlerde âşığıleriy çalmağı,
nuxandanlı xatınleriy yaşmağı,
pelvanleriy mëydande ğarmaşmağı,
sînemaniy perdesi tek gözimde,
hesreti var heniz em üreyimde.*
(90)

*ellah ekber, eceb âşığ çalardi,
tiringini, ğişğiriği salardi,
gelin ğız em kefter kimin üçerdi,
yadıydedi çağalernen ğaçerdi,
dam, bacadan xizlū eceb aşerdi.*
(91)

*gözel ğızler, boyleri sallardiler,
boye minū ğuş tekin üçerdiler,
ğişğiriğnen boyleri üçerdiler,
boy içmağıy lèzzeti, xoş kêtmağı,
yadımdedi çağalığde baxmağı.*
(92)

*ğız boyinen yuxarıden gelende,
oğlan, çağa yağaçinen vurende,
yâr adını bir dilinden alende,
tamam birden çekerdiler helhele,
gülmağinen düşerdi bir velvele.*
(93)

*axşam başı, âşığıleriy çalmağı,
pelvanleriy çuxe palter ğeymağı,
rustem tekin, mëydan içinde gezmağı,
ne bir ğeşeng sunnetdi bu ğarmaşmağ,
ğardaş tekin bir birinnen sallaşmağ.*
(94)

*sizde ğünü at erebe ğederdi,
piyâdeler onnen têtter yeterdi,*

*Çakardı yıldırımlar ateş gibi,
İri dolu dökülürdü ceviz gibi,
Sel gelirdi, sel, havadan dağ gibi,
Tuğla köprüde durup ona baktık,
Heybetinden, kudretinden kaçardık.*

*Son çarşambanın yolu yolağı,
Ateş üstünden kuşlar gibi geçmek,
Sarılığı verip sağılık almak,
Ay ne güzel manzaradır bu sahne,
Güller gibi görmeye değer bu sahne.*

*Bayramlarda âşıkların çalması,
Nuhandanlı kadınların başörtüsü,
Pehlivanların meydanda mücadelesi,
Sinema perdesi gibi gözümde,
Hasreti var hâlâ yüreğimde.*

*Allahuekber, âşıklar güzel çalardı,
Neşeyi, narayı salardı,
Gelin kız da güvercin gibi uçardı,
Hatırındadır çocuklarla koşardık,
Damdan, bacadan hızlıca aşardık.*

*Güzel kızlar, salıncakları sallardılar,
Salıncağa binip kuş gibi uçardılar,
Nara ile salıncakları uçardılar,
Sallanmanın lezzeti, hoş geçmesi,
Hatırındadır çocukluktaki koşmak.*

*Kız salıncakla yukarıdan gelince,
Oğlan, çocuk ağaçla vurunca,
Yâr adını bir dilinden alınca,
Hepsi birden çekerdiler helhele,
Gülmek ile düşerdi bir velvele.*

*Akşam başı, âşıkların çalması,
Pehlivanların çuha elbise giymesi,
Rüstem gibi, meydanda gezmesi,
Ne güzel bir gelenektir bu yarışma,
Kardeş gibi birbirini sallamak.*

*"Sizde ğünü"⁴⁵ at arabası giderdi,
Yayalar ondan daha da tez ulaşırdı,*

⁴⁵ Nevruzun 13. ğünü. Bu ğünde iyi bir yıl dileğiyle tabiata çıkılıp çeşitli etkinlikler gerçekleştirilir.

hezret sultan bağlerinde dururdi,
sizde günü, nehes çixermağ günidi,
ğız, oğlanler bextin açen günidi.
(95)

sizde günü, hezret sultan çölünde,
ğarmaşmağiy final meydan gününde,
rustem tekin cevanleriy gözünde,
eceb göğaler, var eceb fikirler,
pelvan_olmağ_ için ne bir şükürler.
(96)

eyid gècesi, ocağleriy pilovu,
ocağdeki yağaçleriy helovu,
düyü saten tikanleriy çelovu,
girvanke daş, terezeden düşerdi,
pilov, feğet eyid gècesi pişerdi.
(97)

eyid gècesi, nenem pilov pişirdi,
sāri yağı tökdi, meni ğıçırđı,
ğab, ğazanı ocağden o düşürdi,
eyid pilovu mezzesi yadlerdedi,
çağaleriy xoşlığı yadlerdedi.
(98)

oğlanleriy sunnetiniy toymde,
usta musō elindeki tiğinde,
keserdi o ustalığnen yerinde,
ğere, yanığ letteleri yapardi,
yanmağimiy derdini toxdaderdi.
(99)

babacığ'iy yolu, bir kem izağdı,
merzi mekem, saxlamağa sayağdı,
memleketçin ğedimnen bir dayağdı,
babacığ'im, lutfābād'im ğālersēn?
xarablığden bir gün necāt tapersēn?
(100)

babacığ'de beratgulu vār_ıdı,
ikki ğızı, altı oğlı vār_ıdı,
rehim_ağa, sefer oğlu vār_ıdı,
ğoca, cevan birbirine ğatdiler,
bax, ğabirde eceb rāhet yātdiler.
(101)

yūsif şeytan, tükleri ağarıtdı,
merzden sū beri, kem bu yane kēçitdi,
şerim_emi, bağına sū tutıtdı,
şorğele'de axar suvu kesilitdi,

Hazreti Sultan bağlarında dururdu,
“Sizde günü”, uğursuzluğu çıkarma günüdür,
Kızların, oğlanların bahtının açıldığı gündür.

“Sizde günü”, Hazreti Sultan tarlasında,
Yarışmanın meydanda final gününde,
Rüstem gibi gençlerin gözünde,
Ne kavgalar, ne fikirler var,
Pehlivan olmaya çok şükür.

Bayram gecesı, ocakların pilavı,
Ocaktaki odunların alevi,
Düğü satan dükkânların pilavı,
“Girvanke⁴⁶” taşı, pencereden düşerdi,
Pilav, sadece bayram gecesı pişerdi.

Bayram gecesı, annem pilav pişirdi,
Tereyağını döktü, beni bağırtdı,
Kabi, kazanı ocaktan o düşürdü,
Bayram pilavının tadı hatırlardadır,
Çocukların mutluluğu hatırlardadır.

Çocukların sünnetinin düğününde,
Usta Muso elindeki usturasında,
Keserdi o ustalıkla yerinde,
Kara, yanmış kumaşları yapıştırdı,
Yanmasının sızısını giderirdi.

Babacığ'ın yolu, biraz uzaktır,
Sınırı sağlam, korumaya uygundur,
Memleket için eskiden bir dayanaktır,
Babacığ'ım, Lutfabad'ım kalır mısın?
Harabelikten bir gün kurtulur musun?

Babacığ'da Beratgulu vardı,
İki kızı, altı oğlu vardı,
Rahim Ağa, Sefer oğlu vardı,
Yaşlıyı, genci birbirine kattılar,
Bak, kabirde ne kadar rahat uyudular.

Şeytan Yusuf'un saçları ağarmış,
Sınırdan bu tarafa, biraz su geçmiş,
Şirim Emmi, bağına su tutmuş,
“Şorğele⁴⁷” de, akarsu kesilmiş,

⁴⁶ Ağırılık ölçüsü birimi.

⁴⁷ Köy adı.

molla emim, eli elde ğalıtđı.

(102)

*ġurban cevāhiri, niyāz nêrdedi?
memmed_ettar'e bax, o ne yêrdedi?
lutfābād'iy sebzesi rüyādedi,
kate arıġ, oniy suvu ġurritdı,
tüninki çaġa yem bugün murrıtdı.*

(103)

*sultan husin, hec yolına ġedüdi,
mekke yurtde birden nāxoş_olüdi,
xêlaslıġçin her yole o vurüdi,
saġlıġ_ için Őilġān'e nezr_êdüdi,
sultān-ı dībāc'e o el atüdi.*

(104)

*birden biri ona yavaş dëyüdi,
xuday munde, sen Őilġān'e ġaçurdiy,
amma cevāb bu tehr onnen_alüdi,
biz ġeribimiz, xuday bizi tanumes,
o Őahzāde, ġonŐileri unutmes.*

(105)

*hatem ġele, Őilġān hisār, lutfābād,
sefer ġele, toġġi ġazan, xêyrābād,
Őemsi xan_o mir ġele, ġeffarābād,
tamam biri sūsızdiler bugünler,
suvin gelib yêtiŐmaġın ġürüller?*

(106)

*memmed hesen ereb, dütar çalende,
Őah senem'iy yāri daġde ġalende,
üreyimiz bu ġisseden yanende,
baxerdim ki onde ne bir nefes var,
iŐitmaġçin bizde heniz heves var.*

(107)

*Őār Őāreniy suvu bugün ġurritdı,
Şir hoviziy Őiri tēyden ġopıtdı,
murād teppe'deki daş_ em ititdi,
cevanlerim, sebzelerim soldiler,
omrümüzü yaman ġünde boldiler.*

(108)

*Őilġān'deki imamzāde dībāc'dı,
mehebbeti bu millete Őirācdı,
bāriġāhı, deregez'çin çirāġdı,
nuxandan'de ellāme Őehristānı,
iftixārî mes'üdî, teftazanî.*

(109)

Molla amcam, eli elde kalmış.

Gurban Cevahiri, Niyaz nerededir?
Mehmet Ettar'a bak, o ne yerdedir?
Lutfabad'ın sebzesi rüyadadır,
Büyük ark, onun suyu kurudu,
Dünkü çocuk da bugün yaŐlıdır.

Sultan Hüseyin, Hac yoluna gitmişti,
Mekke topraklarında birden hastalanmıştı,
Kurtulmak için her yola baŐvurmuŐtu,
Saġlık için "Őilġān⁴⁸"a adak adamıŐtı,
Sultan Dibac'e o el açmıŐtı.

Birden biri ona yavaŐça demişti,
Yaradan burada, sen Őilġān'e kaçtın,
Ama bu tür cevabı ondan almıştı,
Biz garibiz, Yaradan bizi tanumaz,
O Őehzade, komŐuları unutmaz.

Hatem Kale, Őilġān Hisar, Lutabad,
Sefer Kale, Toggi Gazan, Hayrabad,
Őemsi Han ve Mir Kale, Gaffarabad,
Hepsi birden susuzdurlar bugünler,
Su gelip yetiŐir mi, ġürülde mi?

Mehmet Hasan Arap, sazi çalınca,
Őah Sanem'in yāri daġda kalınca,
Yüreġimiz bu kıssadan yanınca,
Bakardım ki onda nasıl bir nefes var,
Dinlemek için bizde hālâ heves var.

Őelalenin suyu bugün kurudu,
Büyük havuzun musluġu koptu,
Murat Tepe'deki taş da kayboldu,
Gençlerim, sebzelerim soldular,
Ömrümüzü zor ġünlerde bitirdiler.

Őilġān'daki İmamzade Dibac'dır,
Muhebbeti bu millete açıktır,
Makamı, Deregez için ıŐıktır,
Nuxandan, âlimler Şehri,
İftiharlı Mesudî, Teftazanî⁴⁹.

⁴⁸ Köy adı. İmamzade Dibac'ın mezarı o köydedir.

⁴⁹ Mesudî ve Teftazanî, Deregez'in iftihar vesilesi iki âlimdir.

*babacığ'den gèden gètdi, kim ğaldî?
ölen öldi, iten itdi, kim ğaldî?
köçen köçdü, cemaatı azaldî?
olar bir gün ābād olsun şehrimiz?
xarablığden xêlās olsun yurdımız?*

Babacığ'dan giden gitti, kim kaldı?
Ölen öldü, yiten yitti, kim kaldı?
Göçen göçtü, cemaati azaldı mı?
Bir gün abat olur mu şehrimiz?
Harabelikten kurtulur mu şehrimiz?

3-SÖZLÜK

acar	: Yeni.	cézgale	: Pişmiş koyun kuyruğu.
aftafa	: Maşrapa.	cib	: Cep.
axır çerşenbe	: Son Çarşamba.	çağa	: Çocuk.
alaca	: Bahçe.	çağalığ	: Çocukluk.
alça	: Erik.	çap-	: Koşmak.
apar-	: Götürmek.	çekme	: Çizme.
āsib	: Kötülük.	çelov	: Pilav. bk. pilov.
aşpaz	: Aşçı.	çelle	: Çille (yılın en uzun gecesi).
aşşağa	: Aşağı.	çemçe gelin	: Üzeri giydirilen bir değneğin “çömçe gelin” diye bağırılarak ev ev dolaştırılması şeklinde oynanan bir oyun.
aşşığ	: Oyun adı.	çırāğ	: Lamba, ışık.
ata	: Baba.	çix-	: Çıkmak.
āyende	: Gelecek.	çixar-	: Çıkarmak.
badımcan	: Patlıcan.	çirāğ	: Işık.
bāre	: Buğday çeşidi.	çitne	: Yemişlerin kırılma sesi.
barış-	: Fırsat bulmak.	çiyit	: Çiğit (yemiş adı).
bazar	: Pazar.	çopan	: Çoban.
bedov	: Sağlam, küheylan at.	çöl	: Tarla.
bext	: Baht.	çülen-	: Bağlanmak.
belexene	: Kulübe.	çürey	: Ekmek.
belend	: Yüce.	dād çek-	: Bağırarak.
bende	: Kul.	dağ_ét-	: Yakmak.
bend_o besat	: Düğüne okuma (davet etme).	dal	: Arka.
besteni	: Dondurma.	danış-	: Konuşmak.
bēzi	: Bazı.	dās	: Orak.
békarlığ	: İşsizlik.	dastan	: Destan.
bél	: Bel.	daş	: Taş.
bixed	: Sınırsız.	dayağ	: Dayanak.
birce	: Birlikte.	def	: Tef (çalgi aleti).
birmağ	: Parmak.	dene	: Tane (yemiş adı).
boğçe	: Bohça.	derext	: Ağaç.
bol-	: Olmak; bitmek, bitirmek, sona ermek.	ders dé-	: Ders anlatmak.
boy	: Salıncak.	dey-	: Değmek.
boyniç	: Beşik.	dérman	: Değirmen.
buğdé	: Buğday.	dérmançı	: Değirmenci.
bulağ	: Çeşme.	dişe çek-	: Isırmak.
bulbul	: Bülbül.	dizağ	: Tuzak.
butge	: Büfe.		
butte	: Dal.		
carçi	: Tellal.		
cehiziye	: Çeyiz.		
cevan	: Genç.		
cevanlığ	: Gençlik.		

don	: Elbise.	gerib	: Garip.
döre	: Devre, dönem.	getim	: Düşünde verilen para hediyesi.
dov	: Vadi.	gemçi	: Kamçı.
durāğ	: Yoğurt.	geşeng	: Güzel.
durust	: Dürüst.	geyne-	: Kaynamak.
durustliğ	: Dürüstlük.	gesse	: Kıssa.
duruşt	: İri.	ğırağ	: Yan, kenar.
dūtar	: Saz.	ğırmız	: Kırmızı.
düzet-	: Düzeltmek.	ğızler güli	: Gelincik (çiçek adı).
düzme	: Mutfak malzemesi.	ğirği	: Kartal.
eceb	: Sanki.	ğirği basan	: Oyun adı.
ellahekber	: Allahuekber dağı.	ğisse	: Kıssa.
em	: Da ~ de (pekiştirme edatı). bk. yem.	ğiş	: Kış.
emi	: Amca.	ğişğiriğ	: Naea.
erebe	: Araba.	goce	: Koca, ihtiyar.
erzân	: Kolay.	gōga	: Kavga.
eslen	: Asla.	gōm_o hiş	: Akraba.
eyaz	: Ayaz.	ğonşı	: Komşu.
eyid	: Bayram.	ğorme	: Kavurga. bk. ğovurme.
èimme	: İmam.	ğovurme	: Kavurga. bk. ğorme.
feryād çek-	: Feryat etmek,	ğoz	: Ceviz.
bağırmaq.		ğoze	: Kabuk.
gez yağacı	: Bir tür ağaç.	ğucalığ	: Yaşlılık.
girvanke	: Ağırlık ölçü birimi.	ğulle	: Tepe.
göter-	: Götürmek.	ğurri-	: Kurumak.
ğabal	: Şarkı.	ğutar-	: Bitmek, tükenmek.
ğâbil	: Mümkün.	hammam	: Hamam.
ğahde	: Bazen.	havār	: Zevkli.
ğāl	: Feryat.	hec	: Hac.
ğarmaş-	: Mücadele etmek, yarışmak.	heniz	: Hâlâ.
ğarrı nene	: Büyükanne.	hereket	: Hareket.
ğarpuz	: Karpuz.	hetmen	: Muhakkak.
ğaşlen-	: Kaşınmak.	hevā	: Hava.
ğaşmar	: Demirci.	heyat	: Ev.
ğatığ	: Yoğurt.	hez	: Zevk.
ğaz-	: Kazmak.	hèyret	: Hayret.
ğed	: Boy.	hovız	: Havuz.
ğedim	: Eski zaman, kadim.	hudāvend	: Yaradan.
ğelb	: Kalp.	husn	: Güzel.
ğelyan	: Nargile.	xarabliğ	: Harabelik.
ğend	: Şeker.	xatın	: Kadın.
ğere	: Kara.	xâtire	: Hatıra.
ğere gördüm	: Oyun adı.	xemir	: Hamur. bk. zuvele.
ğeren	: Para birimi.	xezne	: Hazine.

xélaslıĝ	: Kurtuluş.	küze	: Sürahi.
xélās_ol-	: Kurtulmak.	kölge	: Gölge.
xéllik	: Kepenek (çoban giysisi).	körçe girdi	: Oyun adı.
xéşt	: Tuğla.	kötel	: Tepe.
xéyar	: Salatalık.	küçe	: Sokak.
xéyru'l-nisā	: Hayırlı kadın.	küfle-	: Üflemek.
xonçe	: Tepsi.	küre	: Ocak.
xorzek	: Grip.	kürey	: Bakla.
xoşallıĝ	: Mutluluk.	layle	: Ninni.
xoşhāl	: Mutlu.	lerzān	: Zor.
xuday	: Yaradan.	lette	: Kumaş.
igít	: Yiğit.	maşın	: Araba.
ikki	: İki (2).	mecme	: Tepsi.
il	: Yıl.	mehebbet	: Muhabbet.
ildirim	: Yıldırım.	meherrem	: Muharrem (kutsal ay adı).
iney	: İnek.	mehsul	: Ürün.
issi	: Koku.	mekem	: Muhkem, sağlam.
işille-	: İşildamak.	merz	: Sınır.
işle-	: Çalışmak.	meye	: Meğer.
it-	: Kaybolmak.	mezze	: Lezzet, tat.
izaĝ	: Uzak.	méhmān	: Misafir.
kasıb	: Esnaf.	méhmānlıĝ	: Misafirlik.
kasıblıĝ	: Esnaflık.	méhr	: Sevgi.
kāte	: Büyük.	min-	: Binmek.
keđi	: Kabak.	mis idiş	: Bakır tabak.
kefter	: Güvercin.	míve	: Meyve.
kekír	: Pişmiş ekmek.	mizan	: Sonbahar.
kem	: Az.	musāfir	: Misafir.
kemançe	: Kemançe.	muşt vur-	: Yoğurmak.
kemerpüş	: Kiler.	muzalaĝ	: Topaç.
kendi	: Ambar.	nāduruslıĝ	: Sahtekârlık.
kes	: Kişi, kimse.	naĝıl	: Masal.
kêç-	: Geçmek.	necāt tap-	: Kurtulmak.
kêf_ét-	: Keyiflenmek.	nehes	: Uğursuzluk.
kêfli	: Keyifli.	nene	: Anne.
kiçiliĝ	: Çocukluk.	nezz_ét-	: Adak adamak.
kilas	: Sınıf.	nêçe	: Nasıl.
kimin	: Gibi (çekim edatı).	noĝul	: Şeker.
kîne	: Kin.	nōhe	: Aĝıt.
kise	: Çanta.	nuxut	: Nohut.
kişmiş	: Kuru üzüm.	oxu-	: Şarkı söylemek.
kōre	: Kiremit.	olar	: Onlar.
kōhne	: Eski.	oraĝ	: Orak.
kōke	: Tatlı.	ot I	: Ot.
küreken	: Damat.	ot II	: Ateş.

oyan-	: Uyanmak.	şâr şâre	: Şelale.
öz	: Kendisi.	şelvar	: Şalvar.
palter	: Elbise.	şîven_at-	: Feryat etmek.
pambêğ	: Pamuk.	şög	: Şevk.
pâre	: Oyun adı.	şorbe	: Çorba.
pâybélen	: Kürek.	tağ ~ tağçe	: Dolap.
pelvan	: Pehlivan.	tamam	: Bütün, hep.
pêğü	: Peygamber.	tamaşa	: Temaşa, seyir.
pêtavan	: Çarık.	tap-	: Bulmak.
pilov	: Pilav. bk. çelov.	tar	: Enstrüman.
piyade	: Yaya.	teber	: Balta.
pul	: Pul.	tehr	: Tür, çeşit.
pük	: Balyoz.	tekin	: Gibi (çekim edatı).
ref	: Raf.	telx	: Acı.
refiğ	: Arkadaş.	teppe	: Tepe.
rehm	: Rahîm, merhametli.	tereze	: Pencere.
rehmet	: Rahmet.	terne	: Kelek (yiyecek adı).
resm	: Düğün, âdet.	teryey	: Haşhaş (yiyecek adı).
reyyet	: Köylü.	teşt	: Tekne.
rîşe	: Kök.	tezze	: Taze.
sar	: Sığırcık.	têlit	: Tirit.
saral-	: Sararmak.	têzter	: Daha hızlı.
sarêmsağ	: Sarımsak.	tiğ	: Ustura.
sârı yağ	: Tereyağı.	tîkan	: Dükkân.
sayağ	: Uygun, münasip.	tiringi	: Neşe.
sebâh	: Sabah.	tirpel	: Ark.
sebed	: Sepet.	toxdat-	: İyileştirmek.
sebzi	: Sebze.	töle-	: Döndürmek, kıvırmak.
seğgel	: Sakal.	tomuz	: Yaz (mevsim adı).
selle	: Sele.	torpağ	: Toprak.
senden	: Örs.	tovlen-	: Gezmek, dolaşmak.
ses çek-	: Bağırarak.	tovlı	: Kıvrımlı.
sibil	: Bıyık.	toy	: Düğün.
sizde günü	: Nevruzun 13. günü.	toy tut-	: Düğün yapmak.
sorağ	: Haber.	tök-	: Dökmek.
sovuğ	: Soğuk.	tukan	: Dükkân.
söre	: Sonra (çekim edatı).	tük	: Tüy.
sū	: Su.	tüninki	: Dünkü.
sūlı	: Sulu.	ucret	: Ücret.
sunnet	: Sünnet.	umur	: Ömür.
sur'et	: Hız.	uç-	: Uçmak.
suve-	: Sulamak.	ükle-	: Yükleme.
şād_ét-	: Şad etmek.	üreg ~ ürey	: Yürek.
şāgêrd	: Çırak.	üz	: Yüz.
şamal	: Rüzgâr. bk. şamali.	üz-	: Koparmak.
şamali	: Rüzgâr. bk. şamali.		

üzim	: Üzüm.
üzlen-	: Bakmak.
vereğ	: Sayfa.
yādeş bēxéyr	: Hayırla anılsın.
yadla-	: Hatırlamak.
yağaç	: Ağaç.
yağlığ	: Mendil.
yaxçı	: Güzel.
yap-	: Yapıştırmak.
yexni	: Yahni.
yekke	: Yalnız.
yem	: Da ~ de (pekiştirme edatı). bk. em.
yërle-	: Konuşmak.
yığla-	: Ağlamak.
yiğış-	: Toplanmak.
yonca	: Yonca.
yuxu	: Uyku.
yuv-	: Yıkamak.
yuvarçı	: İşçi.
zāri'	: Çiftçi.
zat	: Şey.
zebān	: Dil.
zehmet	: Zahmet.
zīne	: Buğday çeşidi.
zuvele	: Hamur. bk. xemir.